

Lunds universitet
Historiska institutionen
HISK 37
Seminarieledare: Dick Harrison
Handledare: Isak Hammar
31 Maj 2023, kl. 13.15
Sal: Lux C337

”Om du köper en gård, sälj ditt hus”

**Uttryck av iögonfallande konsumtion på den romerska elitens
lantgårdar som en avvägning mellan vinstmotiv och sociala värderingar
mellan 200 f.Kr. och 100 e.Kr.**

Innehållsförteckning

Inledning	2
Syfte och Frågeställning	2
Historisk bakgrund	3
Källmaterial	4
Forskningsöversikt	7
Teoretiska perspektiv	11
Metod	13
Undersökning och analys	15
Fiskar	15
Sammanfattning	23
Fåglar	24
Sammanfattning	32
Odling	32
Sammanfattning	40
Slutsats	41
Käll- och litteraturförteckning	46

Inledning

”Egendomen ger förvisso rikare avkastning på grund av byggnaderna, om man bestämmer byggenskapen snarare efter de gamles noggranna tänkande än efter våra dagars lyx. De förra gjorde en beräkning efter avkastningen, de senare efter otyglade njutningar. Därför var de förras lantgårdar mer värda än deras hus i staden, men nu idag är det motsatta regeln.”¹

Detta citat ur den romerska författaren Varros verk *Res Rustica* uttrycker kritik mot hans egen tids relation till lantgården. Varro jämför förfädernas ”noggranna tänkande” kring gården och kontrasterar detta gentemot en ”otyglad” nutid. Som bevis på att förfädernas exempel inte följs anges de olika platsernas ekonomiska värde vilket enligt Varro är omvänt från hur det egentligen ska vara, och för att få en högre inkomst från gårdens verksamhet behöver man därför leva upp till förfädernas ideal. Varro uttrycker alltså värderingar kring ekonomisk aktivitet och utmålar ett förhållningsätt som bättre än ett annat, specifikt lantgården som mer önskvärd än staden. Socialt värderande av ekonomisk identitet och en individs inkomstkälla var inte unik för det antika Rom men är fortfarande värt att undersöka djupare för att få en förståelse för kulturella attityder till hur man erhöll en inkomst.

Syfte och Frågeställning

Syftet med denna uppsats är att studera hur den romerska elitens konstruerar ett ideal kring jordbruket. Mer specifikt kommer fokuset ligga på avvägningen mellan ekonomiska och sociala faktorer när det kom till att driva en lantgård och hur de ansåg att en medlem av eliten ska uttrycka sig genom gårdens aktiviteter. Utgångsläget för studien är att både sociala och ekonomiska faktorer bidrar för att bilda ett ideal kring vad en medlem av eliten valde att investera i. Konstruerandet av detta ideal kommer studeras i tre jordbruksböcker skrivna av författare ur den romerska eliten. Undersökningen kommer fokusera på författarnas värderande av iögonfallande konsumtion och ekonomiska aktiviteter på gårdar ägda av den romerska eliten, specifikt genom hur de avväger mellan olika sorters kapital. Sociologiska tolkningar av romerska jordbruksböcker är relativt nya inom forskningstraditionen och denna uppsats hoppas att bidra med djupare analys genom fallstudier och nyansera de diskussioner som tidigare förts. För att komma fram till en tolkning av källmaterialet ska följande frågeställningar vägleda undersökningen:

¹ Varro. *Res rustica*. Kungl. Skogs- och lantbruksakademien: Stockholm 2015, 1.13.6.

- Hur avvägde den romerska elitens sin jordbruksverksamhet mellan ekonomiska och sociala faktorer?
- Hur värderade den romerska eliten uttryck av iögonfallande konsumtion på gården?
- Hur användes moralisering av författarna för att påverka elitens förhållning till iögonfallande konsumtion?

Historisk bakgrund

Likt de flesta förindustriella samhällen var jordbruket centralt inom den romerska ekonomin, då rikedom under perioden byggde främst på hur mycket land du ägde.² Samtidigt var de flesta eliter, inkluderande författarna, involverade i diverse inkomstbringande aktiviteter som handel eller lån.³ Perioden efter 300-talet f.Kr. brukar framställas som en tid av ekonomisk och politisk omvandling då småskaliga lantgårdar övergick till att vara vinstridvande investeringsverksamheter, där lokalinriktad produktion av vete skiftade till odling av vin och olivolja för större marknader.⁴ Omvandlingen av jordbruket brukar sammankopplas med den territoriella expansion som Rom förde under samma period vilket ledde till att en stor mängd resurser flöt in till romarriket men främst till elitens fickor.⁵ Småjordbrukare var de som förlorade på de långa militärtjänstgöringarna långt från sina gårdar, vilka förföll och behövde säljas till rikare jordägare.⁶ Färre men storskaligare lantgårdar kom att dominera produktionen vilka ersatte mindre gårdarna med storskaligt investeringsjordbruk.⁷ Det ska dock betonas att historiker har lite direkta bevis på att gårdar verkligen kom att öka i storlek, då små gårdar är svåra att gräva ut arkeologiskt vilket gör en kronologisk översikt svår.⁸

Expansionen och storjordbruket ledde till en ökad import av slavar som ersatte tidigare avlönade arbetare på gårdarna, vilket förvärrade de tidigare småböndernas ekonomiska situation genom att göra dem jordlösa *proletarii*.⁹ Dessa kom att emigrera till städerna, vilket

² Keith Hopkins. *Conquerors and slaves*. Cambridge university press: Cambridge 1978, s. 6; K.D White. *Roman farming*. The Camelot Press: London 1970, s. 11.

³ Colin Adams "Transport." I *The Cambridge companion to the roman economy*, redigerad av Walter Scheidel (red.) 211-240. Cambridge university press: Cambridge 2012; Hopkins 1978 s. 51.

⁴ Sten Hedberg "Den klassiska latinska lantbrukslitteraturen." I *Liv, lantbruk och livsmedel i Catos och Varros värld: tolv artiklar av nutida svenska forskare*, redigerad av Örjan Wikander och Sten Hedberg (red.), 265–294. Livonia print: Riga 2015; Hopkins 1978, s. 49; White 1970, s. 19.

⁵ Hopkins 1978, s. 1; Ian Morris och J.G. Manning. "The economic sociology of the ancient Mediterranean world." I *The handbook of economic sociology*, redigerad av Niel J. Smelser och Richard Swedberg (red.), 131-159. Princeton university press: Princeton, 2005.

⁶ Hopkins 1978, s.4, 35.

⁷ Hopkins 1978, s. 2.

⁸ Hopkins 1978, s. 54; Geoffrey Kron "Food production." I *The Cambridge companion to the roman economy*, redigerad av Walter Scheidel (red.) 156-174. Cambridge university press: Cambridge 2012.

⁹ Hopkins 1978, s. 4.

ledde till att större städer vilka verkade som viktiga marknader för storgårdarnas jordbruksprodukter.¹⁰ *Proletarii* efterfråga på landreform kom att bli en central del av de politiska konflikter som präglade den sen-romerska republiken, vilket kom att utnyttjas av vissa medlemmar av eliten för att erhålla inflytande genom att positionera sig antingen för eller emot *proletarii* och deras reformer.¹¹ Den romerska republikens politik karaktäriserades därmed inte endast av en motsättning mellan eliten och *proletarii*, utan även inom eliten själv. Denna kamp uttryckte sig genom erhållandet av politiska ämbeten samt social uppvisning genom offentliga spel, vilket oftast grundades på betydande investeringar av ekonomiskt kapital för att uppnå.¹²

Källmaterial

Källmaterialet för denna studie utgörs av tre romerska jordbruksböcker, skrivna av Cato, Varro och Columella, vilka främst är ämnade att förmedla teknisk kunskap kring odling och gårdens utformning. Verken inkluderar även moraliska utsagor där författarna värderar olika aktiviteter och gårdar ägda av andra medlemmar av eliten.

Marcus Porcius Catos *De agri cultura* skrevs ner under första halvan av 100-talet f.Kr.¹³ Likt nästan all romersk litteratur överlever texten endast genom medeltida manuskript nedtecknade långt efter verken ursprungligen skrevs ner och vilka oftast själva var baserade på kopior. Få kopior av *De agri cultura* har överlevt till idag och den äldst bevarade versionen kommer från 1200-talet.¹⁴ Detta har lett till att de latinska versionerna av texten kan inkludera misstag genom försvunna delar och dåliga översättningar eller kan även ha stilistiskt bearbetats under seklens gång, vilket har ändrat på innehållet.¹⁵ Catos verk inkluderar till exempel flera latinska termer som endast förekommer i *De agri cultura* och hans skrivstil antar även en viss förkunskap kring jordbruk som inte har överlevt till idag.¹⁶ Detta har gjort en sammanställning av originalversionen av verket svår för forskare, men är trots detta säkra att verket är skrivet av Cato själv.¹⁷

¹⁰ White 1970; s. 2; Hopkins 1978, s. 2.

¹¹ Hopkins 1978, s. 6, 61; White 1970, s. 12.

¹² Isak Hammar. *Making enemies: The logic of immorality in Ciceronian oratory*. Diss., Lunds universitet, 2015, s. 91–92.

¹³ Hedberg 2015, s. 265.

¹⁴ Hedberg 2015, s. 268.

¹⁵ Hedberg 2015, s. 268.

¹⁶ Hedberg 2015, s. 269.

¹⁷ Hedberg 2015, s. 268.

De agri cultura uppkom under en tid där muntligt överförande av kunskap dominerade, vilket har format verkets direkta och praktiskt inriktade stil.¹⁸ Verket kan ha varit ett sätt för Cato att etablera sig inom eliten då han själv kom från plebejisk släkt och var den förste politiskt prominenta medlemmen av hans familj.¹⁹ Cato hade ett intresse av att utmåla sig själv som en förespråkare av god moral då han år 184 f.Kr. blev vald till censor, en position som gav makt att reglera offentlig moral, men det är oklart om verket skrivits innan eller efter detta försök.²⁰ Verket kan även vara ägnat att vara instruktionsböcker åt Catos söner då han sägs ha skrivit flera läroböcker åt dem, och *De agri cultura* kan ha varit skrivet för att lära ut dem hur man ska styra de gårdar som de en dag skulle ta över.²¹ Cato, liksom de andra två författarna, kan även ha skrivit verken som ett sätt att introducera nya tekniker och metoder inom lantbruket.²²

Marcus Terentius Varros verk *Res rustica* (även kallat *De re rustica*) är skrivet under 30-talet f.Kr.²³ Även om Varro, liksom Cato, kom från plebejisk släkt hade han tillgång till en ansenlig förmögenhet.²⁴ Verket är inriktat på att både förmedla teknisk kunskap kring jordbruket men inkluderar även flera ordlekar vilka här tolkats som ett sätt för författaren att även visa upp sina litterära färdigheter.²⁵ *Res rustica* är skrivet liksom en aristotelisk dialog mellan karaktärer baserade på verkliga personer men, trots viss diskussion kring ämnet, ska dessa inte utläsas som autentiska.²⁶ Översättningar har delvis försvårats av att Varro är mycket inkonsekvent när det kommer till att ange vem det är som talar under dialogerna.²⁷ Enligt Varro själv är den första delen skrivet till hans fru Fundania och har liksom Catos verk tolkas som ett sätt att lämna vidare kunskap åt en familjemedlem kring hanteringen av familjens gårdar.²⁸ De andra två delarna av verket, om man tror på Varro, är dedikerade till hans vänner.²⁹ Verket kan även ha fungerat som instruktionsbok till gårdens arbetare då vissa passager i verket antyder på att

¹⁸ Silke Diederich. *Römische Agrarhandbücher zwischen Fachwissenschaft, Literatur und Ideologie*. Walter de Gruyter: Berlin 2007, s. 156; Hedberg 2015, s. 265.

¹⁹ Catharine Edwards. *The politics of immorality in ancient Rome*. Cambridge university press: Cambridge 1993, s. 17; Hedberg 2015, s. 266.

²⁰ Hedberg 2015, s. 266; Edwards 1993, s. 30.

²¹ Hedberg 2015, s. 267–268.

²² Hedberg 2015, s. 267; Diederich 2007, s. 402.

²³ Hedberg 2015, s. 270.

²⁴ Hedberg 2015, s. 270–271.

²⁵ Hedberg 2015, s. 273.

²⁶ Hedberg 2015, s. 272.

²⁷ Hedberg 2015, s. 276.

²⁸ Varro 1.1.1.

²⁹ Varro 2.pf1, 3.1.9.

arbetarna har förväntats läst relevanta delar.³⁰ Forskare är inte eniga om hur stora de gårdar som författarna redogör för var, men det är i alla fall klart att det är en läsarkrets med visst investeringskapital som verken riktar sig till.³¹ Det ska även påpekas att romersk litteratur i helhet inte vände sig till den breda allmänheten, speciellt inte småbönder, utan en läskunnig minoritet som hade ekonomiskt kapital att kunna köpa eller transkribera litteraturen.³²

Lucius Junius Moderatus Columellas *De re rustica* påbörjades omkring år 60 e.Kr.³³ Columella hade som pensionerad officer tilldelats ett jordstykke i Italien, och skrev förmodligen verket för en publik i likande situation.³⁴ Han ser ut att skriva om mindre gårdar än tidigare författare, men det är ofta oklart hur stora gårdarna han refererar till är.³⁵ Vi har relativt lite kunskap om Columellas som person men kan ha varit ståndsmässigt högre än de andra två författarna då han kom från *equites*, riddarståndet, men detta är dock omdebatterat.³⁶ Verket är skrivet för att visa upp både teknik och pedagogik inom jordbruket och Columella själv skriver att han vill förbättra jordens avkastning och höja dess status.³⁷ Likt Varro är verket även ett sätt att visa upp kulturell bildning, till exempel genom att den tionde boken är skriven på hexameter likt Vergilius dikter, till vem det ofta hänvisas till.³⁸

De romerska jordbrukstexterna hade förebilder i både grekiska och puniska verk, men olikt dessa är de romerska verken skrivna av författare med erfarenhet av jordbruk.³⁹ Författarna baserar även sina redovisningar på tidigare verk, men kan dock vara inkonsekventa när det kommer till att hänvisa till dessa, och det är därför svårt att urskilja vad som är författarnas bidrag och vad som är taget från andra.⁴⁰ En full förståelse av jordbrukslärans utveckling försvåras även av att en stor del av jordbruksböckerna skrivna under perioden inte finns bevarade, däribland verk av Scrofa, fader och son Saserna, Stolo och Mago.⁴¹ Trots detta representerar dessa tre verk majoriteten av den bevarade jordbrukslitteraturen från romersk

³⁰ Janken Myrdal. "Lantbrukslitteratur I Eurasien cirka 200 f.Kr till 1500 e.Kr." I *Liv, lantbruk och livsmedel i Catos och Varros värld: tolv artiklar av nutida svenska forskare*, redigerad av Örjan Wikander och Sten Hedberg (red.), 231–264. Livonia print: Riga 2015.

³¹ Myrdal 2015, s. 244.

³² Edwards 1993, s. 17.

³³ Hedberg 2015, s. 278.

³⁴ Hedberg 2015, s. 278.

³⁵ Hedberg 2015, s. 279.

³⁶ Thorsten Fögen. "All creatures great and small: on the roles and functions of animals in Columellas *De re rustica*." *Hermes*. Vol. 144, nr. 3, 2016: 321–351.

³⁷ Columella. *De re rustica*. Kungl. Skogs- och lantbruksakademien: Stockholm 2009, pf10.

³⁸ Hedberg 2015, s. 280.

³⁹ White 1970, s. 18.

⁴⁰ Hedberg 2015, s. 266, 268, 282; Fögen 2016, s. 344.

⁴¹ Hedberg 2015, s. 270.

tid och ger därför en tillräckligt bra översikt av ämnet för att dra generella slutsatser. Den tekniska kunskap som förmedlas i verken kan även ifrågasättas då det till exempel finns flera fel i Catos verk.⁴²

De tre verken som kommer undersökas har valts för att de är av samma genre, vilket underlättar en jämförelse, men skiljer sig även åt genom att vara skrivna runt ett sekel efter varandra. De politiska och ekonomiska utvecklingar som skedde under dessa århundranden ska självklart inte ignoreras men kommer inte vara det främsta fokuset för denna uppsats.

Jag kan inte latin och därför används svenska översättningar genomförda av Sten Hedberg och utgivna av Kungliga skogs och lantbruksakademien, tillsammans med artiklar av flera svenska forskare. Palladius verk om jordbruket, *Opus agriculturae*, har inte tagits med i denna undersökning på grund av tidsbegränsningen som en kandidatuppsats står inför, samt att denna inte finns i svensk översättning liksom de andra verken vilket försvårar konsekventa jämförelser emellan dem. Den jordbrukskunskap som förmedlas genom bevarade jordbruksverk skrivna av bland annat Plinius d.ä. i *Naturalis historia* och Vergilius poesi har inte heller tagits med då dessa skiljer sig avsevärt i stil och genre, vilket skulle försvåra en jämförelse. Columellas redogörelse över träd, *De arboribus*, har heller inte tagits med på grund av tidsbegränsningar men även för att den tar upp likande delar som *De re rustica*, och kan till och med ha varit en senare omskrivning av *De re rustica*.⁴³

Forskningsöversikt

Jordbruksböckerna som denna uppsats undersöker har varit objekt för forskning i över hundra år och därmed kan inte all forskning redogöras inom omfattningen av denna uppsats. En kort summering är att under mycket av 1900-talet låg fokuset för forskning kring verken främst på tekniska kunskaper de förmedlade, med visst intresse för ekonomisk ideologi, av vilket ett bra exempel på är K.D Whites *Roman Farming* från 1970.

René Martin var en av de första att föra in ett socialt perspektiv på romerskt jordbruk genom sitt verk *Recherches sur les agronomes latins et leurs conceptions économiques et sociales* från 1971. Han fokuserar främst på jordäggande i relation till den ekonomiska utvecklingen under den sena republiken, samt redogör för ekonomiska idéer hos författarna.⁴⁴ Sociala

⁴² White 1970, s. 19.

⁴³ Hedberg 2015, s. 282.

⁴⁴ K.D. White. "Review." *The journal of roman studies*. vol 62, 1972: 194.

utvecklingar tolkas ur en marxistisk synvinkel och skiljer sig därför från Diederichs senare analys genom en annan metod och frågeställning.⁴⁵

Analyser av den Romerska konsumtionskulturen i relation till elitens identitet har endast börjat föras under senare tid. James Higginbothams är professor i antik historia vid Bowdoin College och hans verk *Piscinae: Artificial fishponds in Roman Italy* från 1997 fokuserar likt en del av denna uppsats på fiskdammar som ett uttryck för elitens status. Jag har inte lyckats få tillgång till boken och kan därför inte använda den för min analys, men det verkar som Higginbothams analys skiljer sig då han anser att jordbruksböckerna inte är användbara i sin forskning då författarnas användning av moraliseringar avfärdas som onödiga.⁴⁶ Fokus ligger i stället på arkeologiska efterlämningar för att kunna förstå de tekniska aspekterna av fiskdammarna.

Standardverket för en sociologisk analys av jordbruksböckerna är Silke Diederichs *Römische Agrarhandbücher zwischen Fachwissenschaft, Literatur und Ideologie* från 2007. Diederich är professor i antik vetenskap och filologi vid Kölns universitet och genomför en systematisk analys av Cato, Varro, Columella och Palladius jordbruksböcker. Diederich fokuserar på tre aspekter av verken i sin analys: verken som tekniska instruktionsböcker, verken som litteratur och verken som ett sätt för eliten att utforma av en gemensam värdegrund. Diederich tolkar verken som förmedlare av elitens värderingar och ett konstruerande av en lantlig ideologi.⁴⁷ Likt denna uppsats har hon sin utgångspunkt i Bourdieus teoretiska ramverk om hur en samhällsklass försöker utmärka sig från resten av samhället genom att skapa en särskild konsumtionskultur och identifierar även Bourdieus kategorisering av olika sorters kapital som applicerbart på materialet.⁴⁸ Enligt Diederich uppkom jordbruksböckerna i en tid av ökad konkurrens från en växande urban elit gentemot den gamla jordägande eliten.⁴⁹ Eftersom den jordägande elitens sociala status byggde på deras roll som storgodsägare försöker författarna därför skapa en ideologi kring jordbruket för att utmärka sig själva från resten av samhället och potentiella utmanare.⁵⁰ Hennes undersökning identifierar användningen av lantlig enkelhet och *mos maiorum*, förfädernas seder, som viktiga motiv vilka författarna moraliserar kring för att legitimera sin sociala position.⁵¹ Författarna sätter även vikt vid att jämföra den

⁴⁵ Diederich 2007, s. 8.

⁴⁶ Christopher Parslow. "Review." *American journal of archeology*. Vol. 102, nr. 3, 1998: 638-639.

⁴⁷ Diederich 2007, s. 2.

⁴⁸ Diederich 2007, s. 7.

⁴⁹ Diederich 2007, s. 273.

⁵⁰ Diederich 2007, s. 272.

⁵¹ Diederich 2007, s. 4.

lantliga livsstilen gentemot den urbana.⁵² Författarnas moraliseringar fungerar även som ett sätt att framföra tekniska innovationer på ett kulturellt accepterat sätt.⁵³ Hon påpekar att författarna är medvetna om diskrepansen mellan det idealet som de själva konstruerar och elitens verkliga konsumtionskultur men tolkar verken som ett försök för författarna, vilka inte kom från etablerade familjer, att förankra sig själva inom en romersk tradition och samtidigt även försöka påverka den politiska ledningen av Romarriket.⁵⁴

Även om denna uppsats har samma teoretiska utgångspunkt som Diederichs skiljer sig analysen till viss del från varandra. För det första är strukturen för denna uppsats annorlunda genom att jag fokuserar på specifika uttryck av iögonfallande konsumtion som förekommer i verken. Diederich fokuserar inte på den diskurs som förs kring specifika aktiviteter, som fågeluppfoädnng eller fiskdammar. Denna uppsats använder även Bourdieus teori på ett annorlunda sätt från Diederich. Då hon tolkar verken som ett sätt för eliten att separera sig från andra klasser, använder denna uppsats Bourdieus teoretiska ramverk för att undersöka elitens interna klasskamp.⁵⁵ Min applicering av Catherine Edwards verk om romersk moral ger uppsatsen även ett fokus på moralens logik.

Cynthia Bannons artikel *C. Sergius Orata and the rhetoric of fishponds* från 2014 fokuserar på Varros och andra författares moralisering kring ägare av fiskdammar. Bannon är professor i klassiska studier på Indiana University. Hon kommer fram till att moraliseringen kring fiskdammar visar på att det fanns en diversitet i elitens värderingar kring deras konsumtionskulturen genom att en ny elit hotade den etablerade eliten genom att utmana accepterade värderingar kring hur man skulle erhålla socialt kapital.⁵⁶ Tidigare hade militärtjänstgöring betonats, men pengars inflytande kom att växa genom investering i fiskdammar. Problem var hur dessa uttryck skulle förhålla sig till elitens etablerade identitet som jordbrukare. Varros redogörelse över aktiviteten fungerar som ett sätt att kritisera elitens värdering av dessa genom att han anspelar på fiskodlarnas namn som ett sätt att utmåla dem som opålitliga.⁵⁷

⁵² Diederich 2007, s. 275.

⁵³ Diederich 2007, s. 402.

⁵⁴ Diederich 2007, s. 288, 367, 403.

⁵⁵ Diederich 2007, s. 7.

⁵⁶ Cynthia Bannon. *C. Sergius Orata and the rhetoric of fishponds*. *The classical quarterly*. Vol. 64, Nr. 1, 2014: 174-182.

⁵⁷ Bannon 2014, s. 177.

Även relevant för denna uppsats är Thorsten Fögens artikel *All creatures great and small: On the roles and functions of animals in Columella's De re rustica* från 2016, där han undersöker hur Columella förhåller sig till de djur som redovisas i hans verk. Fögen är professor i antik litteratur på Durham university. Enligt Fögen har Columellas idealjordbrukare en nära relation med djuren, men låter samtidigt specialister ta hand om den djurskötseln och värderar djurens hälsa lägre än den ekonomisk avkastning som de ger ägaren.⁵⁸ Självförsörjning betonas genom djurskötseln eftersom det hjälper jordbrukets avkastning som helhet.⁵⁹ Fögen utläser även en hierarki bland djuren hos Columella då arbetsdjur, som oxar, värderas högre än djur för njutning, som fåglar, och anser även att längden för redogörelserna i Columellas verk påverkas av djurens ansedda ekonomiska nytta.⁶⁰ Columella sätter värde på djurens utseende främst för att veta hur hälsosamma de är, men även för att de fungerar som ett sätt för ägaren att visa upp social status.⁶¹ Liket andra forskare identifierar Fögen en diskrepans mellan författarens kritik mot lyx och dennes egna vinstintresse.⁶² Enligt honom anser Columella att det är viktigt att man har den rätta förhållningen till yrket genom att jordbruket associeras med klassiska ideal och att motivet av *mos maiorum* används för att få legitimitet hos läsarna.⁶³ Fögen genomför en kort jämförelse med Varro och menar att olikt från Columella tillskriver Varro mänskliga känslor till djur och är samtidigt mer intresserad av siffror kring djurhållningens avkastning.⁶⁴

En annan artikel som fokuserar på den romerska elitens användning av djur som iögonfallande konsumtion är Kim Beerdens artikel *Moderation, refined luxury or extravagance? Fattened animals and ancient Roman norms and values* från 2018. Beerden är professor i antik historia vid Leidens universitet och enligt henne var uppvisandet av djur, specifikt feta djur vid middagsbordet, ett av elitens främsta sätt att visa upp sin rikedom utan att bli anklagad för att vara överdådig.⁶⁵ Enligt Beerden gav konsumtionen feta djur vid middagar tre fördelar för den som serverade djuret. Att vissa upp dyrbara maträtter, speciellt exotiska djur, anseddes vara ett accepterat och väletablerat sätt att visa iögonfallande

⁵⁸ Fögen 2016, s. 343.

⁵⁹ Fögen 2016, s. 325.

⁶⁰ Fögen 2016, s. 325.

⁶¹ Fögen 2016, s. 339, 344.

⁶² Fögen 2016, s. 337.

⁶³ Fögen 2016, s. 322.

⁶⁴ Fögen 2016, s. 346, 337.

⁶⁵ Kim Beerden. "Moderation, refined luxury, or extravagance? Fattened animals and ancient roman norms values." *Food, culture, and society*. Vol. 21, Nr. 4, 2018: 505–520.

konsumtion och erhålla social status igenom.⁶⁶ Att djuret även kom från den egna gården gav ägaren ytterligare ära, då detta visade upp den självförsörjning som betonades som viktig av eliten.⁶⁷ Ytterligare visade det även upp att ägarens makt genom att demonstrera kontroll över naturen och gården.⁶⁸

Teoretiska perspektiv

Eftersom denna uppsats kommer undersöka elitens sociala värdering av ekonomisk aktivitet passar ett sociologiskt perspektiv bäst för källmaterialet. Specifikt kommer den franske filosofen Pierre Bourdieus fältteori användas då den kan ge relevanta och intressanta perspektiv för källmaterialet. Fältteori handlar om hur eliten i ett samhälle skapar en diversifierad och rangordnad konsumtionskultur genom att vissa varor kategoriseras som finare och lyxigare än andra och därmed konsumeras av eliten som ett sätt att urskilja sig från andra klasser.⁶⁹ Idealet att leva upp till definieras av eliten enligt Bourdieu själva eftersom de innehaver det ekonomiska kapitalet att spendera på dessa varor. Detta får effekten att sociala och ekonomiska ojämlikheter bevaras genom elitens konsumtion i enlighet ett ideal som inte går att nå för lägre klasser.⁷⁰ Centralt för Bourdieus syn på ekonomisk aktivitet är att ”rationella” ekonomiska val är inte går att separera från social påverkan, eftersom eliten konsumerar lyxvaror som ett sätt att visa tillhörighet till den egna klassen.⁷¹ Värderingarna som styr konsumtionskulturen internaliseras av aktörerna och uppfattas som uttryck av individuell smak och ifrågasätts därför inte trots att de är de är påtvingade och kulturellt arbiträra, subjektiva, enligt Bourdieu.⁷² Därmed formas en habitus, icke-ifrågasatta grundparametrar som utgör klassens beteende och åsikter och formar därmed deras handlingar.⁷³

Bourdieu teori har flera fördelar för en analys av den romerska eliten. För det första betonar Bourdieu iögonfallande konsumtion som viktigt för elitens identitet.⁷⁴ Konceptet av

⁶⁶ Beerden 2018, s. 516.

⁶⁷ Beerden 2018, s. 515.

⁶⁸ Beerden 2018, s. 514.

⁶⁹ David Gartman. *Culture, class, and critical theory: Between Bourdieu and the Frankfurt school*. Routledge: New York 2013, s. 1, 8.

⁷⁰ Gartman 2013, s. 1.

⁷¹ Pierre Bourdieu. *The social structures of the economy*. Polity Press: Cambridge 2005, s. 8.

⁷² Pierre Bourdieu. *Outline of a theory of practise*. MIT Press: Cambridge 1977, s. 163-65. Citerat i Gartman 2013, s. 35.

⁷³ Pierre Bourdieu. “vive la crise! For heterodoxy in social science.” *Theory and society*. Vol. 17, 1989: 783. Citerat i Gartman 2013, s. 37.

⁷⁴ Gartman 2013, s. 37.

iögonfallande konsumtion användes först av den amerikanske ekonomen Thorstein Veblen och hänvisar till hur människor, speciellt rika, spenderar sitt ekonomiska kapital på objekt som visar upp deras avlägsenhet från nödvändighet.⁷⁵ Bourdieus tolkning av konceptet tillsätter en förklaringsmodell på Veblens koncept då han menar att uttryck av iögonfallande konsumtion är en mobilisering av elitens livsstil för att urskilja sig gentemot lägre klasser genom skapandet av ett ideal som endast kan uppnås av överklassen.⁷⁶ Eliten värderar speciellt iögonfallande konsumtion eftersom det visar upp deras sociala status och legitimerar dem som överlägsna genom att de konsumerar rätt kultur. Samtidigt är tillgången till varor som projicerar iögonfallande konsumtion beroende av ekonomiskt kapital vilket endast eliten innehaver.⁷⁷ Dock behöver inte objekt som uttrycker iögonfallande konsumtion endast utgöras av lyxvaror, utan kan även ha en verklig funktionalitet utöver sociala prestige.⁷⁸ Vad som därför utmärker iögonfallande konsumtion är att det är baserat på det stora ekonomiska kapital som ägaren disponerat för att erhålla det, samt att detta även kan visuellt kommuniceras.⁷⁹

Även användbart för denna studie är Bourdieus bredare definition av olika sorters kapital utöver ekonomiskt kapital. Enligt honom har kapital endast betydelse eftersom det värderas av aktörerna inom fältet men utsätts samtidigt för en kamp om vilket kapital som anses vara acceptabelt.⁸⁰ Denna uppsats använder en egen definition av tre sorters kapital inspirerat av Bourdieu och som kan identifieras inom romersk kultur. Det första är ekonomiskt kapital vilket är de finansiella tillgångar som aktören har att spendera på iögonfallande konsumtion. Det andra är socialt kapital vilket är den prestige och ära som aktörerna erhåller genom acceptans av andra aktörer inom klassen. Sist finns även det symboliska kapitalet vilket utgörs av de specifika objekt eller fenomen som användas för att visa upp iögonfallande konsumtion.

⁷⁵ Gartman 2013, s. 37.

⁷⁶ Bourdieu 1977, s. 171-197. Citerat i Gartman 2013, s. 45.

⁷⁷ Gartman 2013, s. 8.

⁷⁸ Jean-Pascal Daloz. *The sociology of elite distinction: From theoretical to comparative perspectives*. Palgrave Macmillan: Basingstoke 2010, s. 61.

⁷⁹ Daloz 2010, s. 62.

⁸⁰ Pierre Bourdieu och L.J.D. Wacquant. *"An invitation to reflexive sociology."* University of Chicago press: Chicago 1992, s. 105. Citerat i David L. Swartz. "Metaprinciples for sociological research." I *Bourdieu and historical analysis*, redigerad av Philip S. Gorski (red.). Duke university press: Durham, 2013: 19-35, s. 30.

Kapital omvärderas av aktörerna enligt vad Bourdieu kallar symboliskt våld vilket etablerar arbiträra värderingar som objektiva.⁸¹ Exakt vad som utgör symboliskt våld beror på kontexten av dess användande men kan identifieras som de metoder och strukturer som gömmer kampens arbiträra natur för aktörerna.

I denna uppsats associeras romerska författares användning av moraliseringar med symboliskt våld och därför används Catherine Edwards genomgång av romersk moralisering i hennes verk *The politics of immorality in ancient Rome*, då hon ger en kulturell kontext till fenomenet av moraliseringar i romersk litteratur. Moraliseringar kring samhällets och individers beteende förekommer ofta i romerskt källmaterial, men har enligt Edwards tidigare avfärdats som onödiga av forskare.⁸² Edwards placerar i stället dessa moraliseringar i centrum för sin studie genom att undersöka den kulturella kontexten som de uppkom i, samt varför moraliseringar var så framträdande i romersk litteratur. Edwards hänvisar till Bourdieu när hon kategoriserar moraliseringarna som kulturellt arbiträra men inte identifierade som sådant av romarna själva.⁸³ I stället användes moraliseringar som ett sätt att reglera offentlig moral i avsaknad av institutioner för detta syfte, då dessa gav legitimitet åt argument genom att hänvisa till en gemensam värdegrund.⁸⁴ Moraliseringarna var oftast inte av en religiös utan istället politisk karaktär och har oftast missförstått genom att fokuset för dem oftast låg på andra medlemmar av eliten istället för på lägre klasser.⁸⁵ Edwards konstaterar att: "A striking feature of Roman discussions of immoral behaviour (and one not generally remarked on by modern historians) is that they are concerned overwhelmingly with the behaviour of the upper classes."⁸⁶

Metod

David L. Swartz ger en användbar utgångspunkt för hur man kan applicera Bourdieus teori på ett historiskt källmaterial i *Bourdieu and historical analysis*. För att undersöka den romerska elitens interna klasskamp identifieras först vilka aktörerna är, i detta fall författarna och de eliter som tas upp i källmaterialet.⁸⁷ Det kapital som värderas av aktörerna kommer identifieras genom deras förhållning till de ekonomiska aktiviteter som det redovisas för i

⁸¹ Pierre Bourdieu and J. C. Passeron. *Reproduction in education, society, and culture*. Sage: London 1977, s. 1-4. Citerad i Gartman 2013, s. 36.

⁸² Edwards 1993, s. 3.

⁸³ Edwards 1993, s. 4.

⁸⁴ Edwards 1993, s. 32.

⁸⁵ Edwards 1993, s. 24.

⁸⁶ Edwards 1993, s. 24.

⁸⁷ Swartz i Gorski (red.) 2013, s. 26.

källmaterialet.⁸⁸ Ekonomiskt kapital uttrycks genom en betoning på finansiell vinst och aktiviteternas ekonomiska värde. Symboliskt kapital är de aktiviteter och uttryck som det disponeras ekonomiskt kapital på och gärna visas upp visuellt av aktörerna. Det sociala kapitalet är den prestige och ära som erhålls genom hyllningar och acceptans av andra medlemmar av eliten. Dessa tre sorters kapital interagerar med varandra och formar vad som i denna uppsats refereras till som elitens konsumtionskultur.

Fokuset kommer ligga på hur ovannämnda kapital utgör en del av kampen inom eliten i relation till klassidentitet, specifikt genom ett fokus på avvägningen mellan vinstintresse och förhållningen till de ideal och kulturella värderingar som författarna framför. Detta sker genom att identifiera konflikter kring gårdens ekonomiska aktivitet, främst genom hur författarnas moraliseringar används för att värdera specifika aktiviteter som negativa eller positiva.⁸⁹ Uppsatsen försöker även belysa den underliggande kulturella kontexten av moraliseringarna med hjälp av Edwards verk.

⁸⁸ Swartz i Gorski (red.) 2013, s. 26.

⁸⁹ Swartz i Gorski (red.) 2013, s. 26.

Undersökning och analys

Fiskar

Den första aktiviteten som ska analyseras är fiskars förekomst på gårdarna. Både Varro och Columella kategoriserar fiskdammar som en del av djurskötseln och presenterar ämnet i samma del av deras verk som fågeluppfödning och vilthägn.⁹⁰ Varro delar upp fiskdammar i två kategorier baserat på om de innehåller sött eller saltvatten.⁹¹ Att både fisk och fågeluppfödning introduceras relativt sent i verken kan tyda på en nedvärdering av aktiviteterna jämfört med boskapsskötsel och odling, vilka tas upp tidigare och mer djupgående. Columella uttrycker tydligt att han anser fiskdammar som en främmande inkomstkälla för en lantbrukare.⁹² Cato nämner inte fiskdammar i sitt verk, vilket kan bero på en medveten ignorering för att inte uppmuntra till förekomsten av dessa på gårdar. Det kan vara så att fiskdammar inte var särskilt populära under Catos tid vilket man kan tolka ur Varros gestaltningen av fiskdammen som en modern tillkomst.⁹³ Samtidigt hävdar Columella att även förfäderna ägnade sig åt att hålla fiskar i både dammar och sjöar, vilket gör en tolkning av Catos tystnad kring ämnet svårt.⁹⁴

Columella kritiserar fiskdammarnas popularitet under sin egen tid men framför trots detta en detaljerad genomgång av fiskodlingen i sitt verk. Columella var klart medveten om denna motsättning och tycker sig behöva motivera inkluderingen av ämnet i sitt verk genom att konstatera: ”eftersom sederna nu dock blivit så avtrubbade, att detta inte ansågs vanligt utan särskilt berömvärdt och hedersamt, så måste också jag, för att inte verka vara en sen [sic] klandrare av så många generationers seder, för familjefadern beskriva detta sätt att få avkastning på lantgården.”⁹⁵ *Mos maiorum* används därmed av Columella för att rättfärdiga fiskuppfödningens inkludering i hans verk, genom att måla upp uppfödandet som en fortsättning av förfädernas livsstil.⁹⁶ Kritiken riktar sig främst på elitens värdering av aktiviteten, när han menar att fiskdammar anses vara för hedersamma i modern tid, men identifierar fortfarande dess ekonomiska värde genom att anse det ett sätt att få avkastning.

⁹⁰ Varro 2.pf.1; Columella 8.1.1.

⁹¹ Varro 3.17.2.

⁹² Columella 1.pf10; Columella 8.16.1.

⁹³ Varro 3.3.10.

⁹⁴ Columella 8.16.2.

⁹⁵ Columella 8.16.6.

⁹⁶ Columella 8.16.1.

Kritiken mot elitens övervärdering instämmer med vad Bannon identifierat i Varros kritik mot fiskdammarna.⁹⁷

Relationen med förfäderna betonas även av Varro som menar att det fanns det gamla sättet att föda upp djur, som torftigheten skapat, och de senare som kom med överdådet.⁹⁸ Båda författarna utmålar förfädernas fiskhållning som ”enklare” för att kontrastera dem gentemot deras egen tids ”lyxiga” fiskdammar. Att hänvisa till *mos maiorum* var ett av de vanligaste motiven romerska författare använde för att argumentera för sin ståndpunkt. Enligt Edwards var det populärt eftersom förfäderna ansågs varas ett ideal att leva upp till och användes därmed nästan uteslutet för att kritisera nutida beteenden.⁹⁹

Uppdelningen mellan söt och saltvattendammar har klart en betydelse för författarna både ekonomiskt och socialt. Om sötvattendammar, som ser ut att ha inrättats på gårdar inåt landet, talas det neutralt om. Varro rekommenderar att man inrättar en damm som samlar regnvatten där gårdens djur kan dricka och, om ägaren skulle vilja det, kan man placera fiskar i dammen och lägga till ett par kolonner.¹⁰⁰ Hans framställning fokuserar på det ekonomiska värdet av fiskdammen i relation till andra aktiviteter på gården, då behovet av en damm främst motiveras genom att verka som vattenkälla åt djuren vilket betonar självförsörjning. Dock framkommer även en estetisk betydelse av dammen genom installationen av fiskar och kolonner vilket kan antyda på ett intresse för visuell njutning av installationen, dock en attityd som Varro verkar avfärdande till.

Fiskdammar hade även en kommersiell betydelse då Varro beskriver sötvattendammen som en ”icke medelmåttig inkomstkälla”.¹⁰¹ Förhållningsättet upprepas senare i boken och det framkommer att Varro även ser fiskdammen som en inkomstkälla oberoende av dess verkan på andra aktiviteter på gården.¹⁰² Columellas rekommendation att man inte bör fånga eller fodra billiga fiskar ska tolkas i kontexten av författarens intresse för att sälja vidare dem för att erhålla en inkomst.¹⁰³ Men han beskriver även hur både fiskar och fåglar ger ”dyrbara måltider” vilket tillskriver fiskdammen en roll som symboliskt kapital, då resursen kunde användas för att visa upp rikedom och status inför andra medlemmar av eliten vid

⁹⁷ Bannon 2014, s. 178.

⁹⁸ Varro 3.3.6.

⁹⁹ Edwards 1993, s. 4.

¹⁰⁰ Varro 1.13.3.

¹⁰¹ Varro 2.pf.1.

¹⁰² Varro 3.17.2.

¹⁰³ Columella 8.17.9.

middagar.¹⁰⁴ Varros rekommendation att utsmycka dammen kan även läsas som fokuserat främst på att visa upp gården inför andra medlemmar av eliten. Författarna ser därmed fiskdammarna som ett redskap att ge både ekonomiskt kapital och social status genom det symboliska kapital som fiskdammen representerade. Författarna etablerar därmed den enkla fiskdammen som ett uttryck associerat med elitens ideal kring enkelhet, och därmed ett försök att etablera det som överlägset.¹⁰⁵ Diederich placerar användningen av *mos maiorum* centralt i sin argumentering för hur författarna, alla tre från oetablerade familjer, legitimerar deras tillhörighet inom den egna klassen genom att anknyta till en gemensam värdegrund.¹⁰⁶ Idealet som förespråkas är dock inte fokuserat på lyx som ett sätt för eliten att särskilja sig liksom Bourdieu menar, utan försöker i stället att betona värdet av enkelheten i symboliskt kapital i enlighet med etablerade romerska normer.¹⁰⁷

Författarna har en betydligt mer negativ syn på saltvattensdammarna genom att dessa stämplas som moderna och överdådiga. Varro konstaterar att ”Till samma överdåd som vår tidsålder drivit harhäggen, har den också drivit fiskdammarna ända ner till havet och kallat in stim av havsfiskar i dem”.¹⁰⁸ Kritiken författarna för mot saltvattensdammar fokuserar främst på två aspekter: associationen som görs mellan inkomstkällan och havet, samt hur fiskdammen avspeglar ägarens dåliga karaktär. Som även Bannon identifierat konstrueras en motsättning mellan sötvatten och saltvattensdammar där en får representera förfädernas seder och den andra nutida överdåd.¹⁰⁹

Kritiken mot fiskdammarna som havsbaserade inkomstkällor måste förstås från både ett ekonomiskt och kulturellt perspektiv. Columellas anledning till att beskriva fiskdammen som en främmande inkomstkälla för lantbrukaren är att han anser att vattnet står i motsats till landet.¹¹⁰ Kategoriseringen av land och hav som motsatta sfärer är typiskt romerskt då till exempel kritik mot de eliter som byggde ut sina hus i havet förekommer i flera romerska källor.¹¹¹ Gården ansågs representera ägarens makt, och fenomenet att bygga ut i havet sågs som ett övertramp av familjefaderns makt eftersom denne anseddes överstiga ”naturliga”

¹⁰⁴ Columella 8.1.1.

¹⁰⁵ Gartman 2013, s. 1.

¹⁰⁶ Diederich 2007, s. 401.

¹⁰⁷ Daloz 2010, s. 55.

¹⁰⁸ Varro 3.3.10.

¹⁰⁹ Varro 3.3.9; Columella 8.16.1.

¹¹⁰ Columella 8.16.1.

¹¹¹ Edwards 1993, s. 143.

gränser.¹¹² I vissa fall ledde detta till associationer med andra maktövertag, som tyranni, och användes till exempel för att kritisera kejsare som översteg sin makt och anseddes förlorade kontakten med verkligheten.¹¹³ Motivet av det naturliga som det rätta gav därmed författarna en socialt etablerad ventil att kritisera andra medlemmar inom eliten, utan att ifrågasätta en ens egen roll i det sociala spelet. Författarnas kritik riktas inte mot underliggande motiv till varför en aktör skulle vilja investera i vad som anseddes vara ”onaturligt” utan utmålar ett felsteg som individuella fel i personens karaktär. Detta stämmer med Bourdieus mening att skulden för ett misslyckande att nå upp till ideal oftast identifieras som individens fel och inte med systemet som helhet.¹¹⁴ Användandet av havsmotivet i kritiken mot fiskodlingen verkar vila på redan etablerade normer kring hur en medlem av eliten skulle tjäna pengar, samt underliggande kulturella värderingar kring hur världen var uppbyggd. Genom att aktivt använda motivet kan författarna sägas både internalisera elitens ekonomiska habitus och samtidigt bevara den genom att förespråka för denna världssyns fortsättning.¹¹⁵

Men varför blev fiskdammar ett sådant etablerat uttryck av iögonfallande konsumtion trots den negativa attityden till havsbaserade inkomstkällor som författarna framför? Att författarna kände ett behov att kritisera förekomsten av fiskdammar antyder att dessa ansågs tillräckligt viktiga för att behöva markeras gentemot. Förklaringen kan ligga i att motivet av kontroll över naturen även kunde användas av en rik romare för att visa upp makt. Beerden menar att en av anledningarna till att romare konsumerade exotiska djur vid middagar var för att detta demonstrerade kontroll över djuren och naturen.¹¹⁶ Att Columella hävdar att ”Romulus och Numas lantliga avkomma” satte stort värde på att lantbor inte saknade det som staden hade, och hade därmed förflyttat fiskar till både dammar och sjöar tyder på att fiskar länge ansetts vara ett medel i denna sorts makt demonstration.¹¹⁷ Samtidigt används kategoriseringen av romarna ”Romulus och Numas lantliga avkomma” för att anknyta fiskodlingen till både lantlighet och *mos maiorum* som ett sätt att legitimera uttrycket. Columellas hävdande att fiskdammar startade som ett sätt att visa upp att landet inte saknade det som staden hade avspeglar uppdelning mellan stad och land som ett annat populärt motiv

¹¹² Edwards 1993, s. 138, 144.

¹¹³ Edwards 1993, s. 146.

¹¹⁴ Bourdieu och Passeron 1977. Citerat i Gartman 2013, s. 8.

¹¹⁵ Edwards 1993, s. 4.

¹¹⁶ Beerden 2018, s. 514.

¹¹⁷ Columella 8.16.2.

i romerska moraliseringar.¹¹⁸ Columella beskriver både staden och landet som två platser i konflikt med varandra genom den sociala uppvisning dess fiskodling förmedlar, vilket förstärker motivet av polariteten mellan stad och land.

Men var målet med författarnas moralisering att markera gentemot oetablerade utmanare likt Diederich menar? Jordägande förblev det främsta sättet för en romare att göra sig rik under hela perioden, och jordägandets status kan inte på allvar ha varit hotat.¹¹⁹ En alternativ tolkning är att moraliseringen ska ses som en intern reglering av eliten, främst ägnad åt den egna gruppen. Inkomsterna från Roms erövringar gick främst till elitens fickor och det var dessa som investerade i fiskdammar då de förblev de enda med det ekonomiska kapitalet att kunna utforma elitens konsumtionskultur.¹²⁰

Columella medger att kritiken han för mot fiskdammar även har en ekonomisk dimension genom att påpeka att de som vill inrätta fiskdammar oftast behöver äga en gård vid havet, vilket betydde att man inte kunde generera avkastning från odling.¹²¹ Då en gård nära havet inte kan odla det som behövs för att generera inkomst till ägaren, kan denne inte inskaffa symboliska kapital att visa upp. Problemet en potentiell medlem av eliten utsattes för, om denne ägde en strandegendom, var därför tvåfaldig. Det lägre ekonomiska kapitalet som kunde erhållas från gården försvårade ens chanser att spela det sociala spelet genom att spendera inkomsten på iögonfallande konsumtion. Samtidigt ingick även ett lägre socialt kapital då flera romare hade en negativ inställning till fiskodling och därmed fiskodlaren som person.

Men hotet från fiskdammarna ser ut att även ha kommit från rädsla att överinvestering skulle leda till förlusten av deras ekonomiska kapital. Varros referens till en Hortensius som ruinerades av att ha låtit bygga en tunnel från sin fiskdamm till havet visar på en viss rädsla över att de ökade kostnader som potentiella investerare stod inför om de skulle utmärka sig genom fiskdammar.¹²² Den romerska eliten var väl medvetna om att medverkande i det sociala spelet kunde leda till finansiell, och i längden, sociala undergång från de höga kostnader som spelet involverade.¹²³ Författarna oroades över de ökade kostnader som de själva stod inför genom att andra medlemmar av eliten investerade mer resurser i

¹¹⁸ Columella 8.16.2.

¹¹⁹ Hopkins 1978, s. 6.

¹²⁰ Hopkins 1978, s. 39, 51; Adams I Scheidel (red.), s. 235.

¹²¹ Columella 8.16.6.

¹²² Varro 3.17.9.

¹²³ Varro 3.17.9.

fiskdammar, eftersom det potentiellt betydde att de själva antingen kunde spendera för lite och därmed förlora social status, eller för mycket och förlora sin rikedom. Finansiell ruinerung medförde det sociala stigmat att man var en man som saknade kontroll av ens egna impulser.¹²⁴ Detta faller i linje med Bannons tolkning att fiskdammarna var en viktig symbol i överklassens kamp om social status, och utmålades därför av författarna som ett hot eftersom de ansåg att samhället gav allt för mycket heder till det.¹²⁵ Bannon poängterar att vilken rik romare som helst kunde investera i fiskdammar och utsatte därmed etablerade gränser för omvärderingar då tröskeln för att anses vara en del av eliten förändrades.¹²⁶ Även Edwards poängterar att moralisering blev ett viktigt redskap för att definiera vem som skulle accepteras som del av eliten, då vem som anseddes tillhöra denna grupp skiftade konstant under Roms historia.¹²⁷

Tolkningen att fiskodling sågs som ett hot mot etablerade värderingar stärks genom att en del av kritiken som författarna framför har att göra med fiskens ökade vikt som socialt kapital gentemot traditionella sätt att erhålla status. Columellas kritik gentemot de som nämner sig efter fiskar likt man tidigare tagit namn av underkuvade folk ger en inblick i hur vissa medlemmar av eliten försökte öka den sociala statusen som kom med att vara en fiskodlare.¹²⁸ För romerska fältherrar var det en ära att nämnas efter de områden man erövat, och Columellas kritik ligger i att medlemmar av eliten försöker likställa fiskuppfödning med mer etablerade former av socialt kapital. Detta kan sammansättas med Bannons analys om hur Varro använder fiskodlares namn för att måla dessa som opålitliga.¹²⁹ Namnen blir ett både ett redskap och en måltavla för kritik inom elitens konsumtionskultur, och i längden ett sätt att värdera fiskodlingens acceptans inom denna.

Kritiken anknyter även till Bourdieus tes att ekonomisk aktivitet inte existerar utanför sociala värderingar.¹³⁰ Författarna värderar konstant om ekonomiskt kapital erhålls på rätt sätt eller inte. Fiskdammen som symboliskt kapital kan bäst förstås genom Bourdieus tes om elitens interna klasskamp för att etablera ett ideal som korrekt, då dessa utmålas som osmakliga av författarna och inte ett ideal att följa.¹³¹ Debatten som förs av författarna koncentrerar sig på

¹²⁴ Edwards 1993, s. 175.

¹²⁵ Bannon 2014, s. 177.

¹²⁶ Bannon 2014, s. 177.

¹²⁷ Edwards 1993, s. 12.

¹²⁸ Columella 8.16.5.

¹²⁹ Bannon 2014, s. 177.

¹³⁰ Bourdieu 2005, s. 5.

¹³¹ Gartman 2013, s. 1.

specifika uttryck av klassens kultur, nämligen om det är acceptabelt att erhålla ekonomiskt och socialt kapital utifrån fiskodling, vars association med havet anses strida mot god sed. Grundparametrarna för spelets regler, att man ska tjäna pengar för att erhålla rikedom och social acceptans, ifrågasätts dock inte, och utgör därmed ett oförändrat habitus.¹³²

Eftersom författarna ändå motvillig accepterar fiskdammars existens bland eliten måste kritiken läsas som ett sätt att balansera olika former av kapital gentemot varandra. Moralisk kritik mot fiskdamm utesluter inte Varro och Columella från att ge genomgående redovisningar över hur man etablerar vinstdrivande fiskuppfödning, och författarna har därmed en ambivalent förhållning till aktiviteten. Författarna svarar på fenomenets popularitet genom att nedvärdera dess sociala status men kan inte ignorera förekomsten helt då fiskdammens roll i att erhålla socialt kapital var för väletablerat inom elitens konsumtionskultur. Columellas motivering av inkluderandet av fiskodling i sitt verk genom att hänvisa till *mos maiorum* kan tolkas som att han ansedde att hans heltäckande verk inte skulle bli taget på allvar av sin läsarkrets om han inte inkluderade ämnet.¹³³ Varro, trots den egna kritiken mot saltvattendamm, menar att en villa ägd av en man vid namn Hirrus såldes för fyra miljoner sestertier på grund av den stora mängden fisk på gården.¹³⁴ Vid ett annat tillfälle menar han att en viss Abuccius kunde ha tjänat hundra tusen sestertier om denne ägt en gård nära havet.¹³⁵ Motiveringarna som författarna använder sig av skiljer sig därmed åt. Columella använder *mos maiorum* för att legitimera inkluderandet av ämnet i hans verk, medan Varro motiverar det genom den potentiella vinst som kunde göras genom fiskuppfödning. Columellas moralisering ska främst förstås som ett retoriskt medel då fiskuppfödning inte tillhör den jordbruksidentitet som han försöker bygga upp.¹³⁶ Vinstintresset som uttrycks av Varro ska tolkas inom ramen av elitens behov att disponera inkomsten på iögonfallande konsumtion för att visa upp ens rikedom visuellt, och därför fanns det alltid ett behov av att få intäkter för en medlem av eliten. Den motstridiga relationen mellan moral och ekonomisk verklighet är dock anledningen till att moraliseringarna som motiv förblev användbara för författarna.

¹³² Gartman 2013, s. 49.

¹³³ Columella 8.16.6.

¹³⁴ Varro 3.17.3.

¹³⁵ Varro 3.2.17.

¹³⁶ Columella 8.16.1.

Varros kritik mot fiskdammar handlar därmed främst inte om att det inte går att få avkastning från dem, utan att den oftast är för dyra att driva.¹³⁷ Han tar upp ett exempel på den nyss nämnda Hirrus som enligt Varro tjänade tolv tusen sestertier på byggnaderna runt dennes fiskdamm men behövde förbruka allt på näringsmedlet åt fiskarna.¹³⁸ Detta ska förstås genom att det höga säljpriset som ges för Hirrus gård inte ska vara uppmuntrande till likadana investeringar, utan som en kritik mot elitens intresse för fiskdammar likt Bannon menar i sin analys.¹³⁹ Motivet visar även på rädslan för att förlora sitt ekonomiska kapital och en betoning av på att man ska hålla nere gårdens kostnader. Kritikens logik ligger alltså inte i att det är dåligt att tjäna pengar utan avspeglar i stället ett värderande av sparsamhet som ett ideal att sträva efter.

Varros genomgång av Hortensius hantering av sin fiskdamm visar på hur kritiken kring fiskdammar även fungerar som kritik mot investerarens karaktär. Varro menar att Hortensius serverade fisk från marknaden till middagen, trots att denne ägde en egen fiskdamm, vilket anseddes strida mot idealet av att en gård borde vara självförsörjande.¹⁴⁰ Felet Hortensius gör är att han sätter för mycket vikt på uppvisningen av sina fiskar samt tar hand om dessa på fel sätt och utmålas därmed som överdådig. Hortensius fåfänga förstärks genom att Varro menar att denne matar sina fiskar med andra fiskar och till och med köper dessa i stället för att dra ut dem från det närliggande havet och menar att Hortensius bryr sig mer om sina fiskar än vad Varro gör om sina åsnor.¹⁴¹ En man vid namn Licinius Lucullus kritiserades även för att föra sina fiskar till kallare platser under sommaren, likt man gör med boskap.¹⁴² Trots att han investerar ekonomiskt kapital för att imponera på sina gäster är detta inte acceptabelt enligt Varro då hans maträtter inte kommer från den egna gården. Moraliseringar kring gårdens ekonomiska aktivitet var populära eftersom dessa anseddes reflektera moraliska värderingar hos ägaren. För romarna var ett misslyckande att förhålla sig till vissa moraliska värderingar tecken på underliggande fel i individens karaktär, eftersom motiven för flera moraliska motiv vilade på varandra och formade ett system av värderingar vilka kom att stärka varandra genom deras kollektiva acceptans och användning.¹⁴³

¹³⁷ Varro 3.17.2.

¹³⁸ Varro 3.17.3.

¹³⁹ Bannon 2014, s. 178.

¹⁴⁰ Varro 3.17.5; Edwards 1993, s. 159.

¹⁴¹ Varro 3.17.6.

¹⁴² Varro 3.17.9.

¹⁴³ Edwards 1993, s. 5.

Vare sig Varro överdriver eller inte i sin framställning är motivet i hans kritik att individer investerar för mycket tid och pengar i fiskdammar. Dessa individer värderar fiskarna för mycket genom att gå till extrema, och oftast dyra, längder för att ta hand om dem. Framställningen av en man som serverar inköpt fisk medan hans egna fiskar matas med samma rätt målar upp Hortensius som överdådig och slösaktig, och speciellt problematisk då detta inte projicierar det lantliga ideal som Varro tycker har övergivits under hans tid. Varros jämförelser anspelar på associationer som gjordes mellan galenskap och lyx, och att individer som inte kontrollerade sin spendering inte heller kunde kontrollera sig själva.¹⁴⁴ Felet ligger inte i att Hortensius försöker visa upp sin status genom fiskdammar, utan att han låter intresset för dessa kontrollera honom, och är därmed en dålig romare, eftersom det är antaget att han är den som ska ha makten i familjen men trots detta inte kan styra sina egna impulser. Fögen poängterar att författarna sätter ekonomisk vinst över djurens hälsa, men dessa exempel kring fiskdammar visar även att överdriven skötsel av djur, i alla fall icke-lantliga djur, till och med kritiseras av författarna som hellre betonar kontroll över djuren som viktigast.¹⁴⁵

Sammanfattning

Konflikten kring fiskdammar avspeglar en intern motsättning i eliten kamp för att erhålla socialt kapital. En medlem av eliten måste både vinna status genom att spendera stora summor pengar på fiskdammar för att visa upp sin rikedom, och samtidigt förhålla sig till accepterade ideal kring vad som var romerskt. Fiskuppfödning passade inte in i elitens idealbild av dem själva som enkla jordbrukare, men det ekonomiska kapitalet som potentiellt kunde erhållas var samtidigt för viktigt för att inkomstkällan skulle ignoreras. Effekten blir att författarna moraliserar kring fenomenet medan de samtidigt redovisar för aktiviteten för läsarna. Kampen ska utläsas som motstridiga syner på om fiskodling ska tolkas som accepterat då det förmedlar makt över naturen, eller inte då det ses som ett tecken på överdåd och avsaknad av självreglering. Samtidigt är det klart att denna kamp endast kunde utövas av de som har de ekonomiska medlen att investera i uppvisningen. Moraliseringsarna författarna för existerande även inom en redan accepterade habitus genom att de inte ifrågasätter den sociala uppvisningen fundamentalt, utan endast aspekter av denna.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Edwards 1993, s. 180.

¹⁴⁵ Fögen 2016, s. 343.

¹⁴⁶ Gartman 2014, s. 7.

Fåglar

Likt fiskar hade även fåglar på gården en användning som iögonfallande konsumtion.

Författarna tar upp flera sorters fåglar som en ägare kunde hålla i sina voljärer (fågelhus), och motiven som ges för detta visar på de varierande sorters kapital som djuren kunde tillföra.

Fågeluppfödning uppkommer i både Varros och Columellas verk och placeras i samma kategori som fiskuppfödning och vilthägn, medan den enda referensen som Cato ger till fåglar är när han nämner duvor som en källa till gödsel.¹⁴⁷ Även om fåglarna inte har de havsassociationer som författarna applicerar på fiskar är de trots detta nedvärderade genom associationer med staden. I Columellas introduktion till påfåglar konstaterar han att uppfödning av djuret är något som kräver omsorg av en familjefader inne i staden än en sträng lantbrukare.¹⁴⁸ Även hos Varro framkommer det att fågeluppfödning anses som icke-lantligt, eftersom han tycker sig behöva rättfärdiga inkluderandet av fågeluppfödning i sitt verk genom en debatt bland karaktärerna om vad som utgör en riktig gård. Specifikt koncentrerar sig diskussionen kring gårdar som uttrycker stadsmässiga gentemot lantliga kvalitéer. Han framför även en likande uppdelning i relation till djurhållningen på gården.¹⁴⁹ Varro delar upp djuruppfödning i två delar, den ute på fältet som involverar boskap, och den nära huset vilket involverar fåglar och menar att det fortfarande bör kallas en lantgård oavsett om det är fåglar eller får man tar ut avkastningen från.¹⁵⁰ Fågeluppfödning kontrasteras därmed av författarna gentemot boskap och åkerbruk, som kan anses projicera en mer accepterad form av lantlighet för ägaren. Detta sammanfaller med Fögens slutsats att man kan identifiera en hierarki bland djuren som presenteras, då till exempel oxar värderas som bättre och mer lantliga än andra djur.¹⁵¹ Den potentiella vinst som går att göra på aktiviteten verkar dock vara en acceptabel motivering till varför man ska ägna sig åt fågeluppfödning, då Varro menar att man potentiellt kan få större avkastning från fågeluppfödning än andra aktiviteter.¹⁵²

Både Columella och Varro tillskriver fågeluppfödningen en ekonomisk, social och estetisk betydelse. Varro menar att det finns tre sorters voljärer, av vilka den första sorten etableras enligt honom för nöjets skull, och ger hans egen voljär som exempel på detta.¹⁵³ Att han

¹⁴⁷ Varro 3.3.1; Columella 8.1; Cato. *De agri cultura*. Kungl. Skogs- och lantbruksakademien: Stockholm 2015, 36

¹⁴⁸ Col 8.11.1.

¹⁴⁹ Varro 3.2.9.

¹⁵⁰ Var 3.2.10-3.2.11.

¹⁵¹ Fögen 2016, s. 326–327.

¹⁵² Var 3.2.13.

¹⁵³ Var 3.4.1–3.4.2.

skryter om att den vunnit många beundrare tyder på voljärernas estetiska funktion som uppvisning gentemot andra medlemmar av eliten.¹⁵⁴ Den andra typen är till för att generera avkastning, medan den tredje kombinerar de tidigare två sorterna. Den sista sorten exemplifieras genom en man vid namn Lucullus som inrättat en matsal med fåglar inhägnade bakom glas, så denne kunde observera samma fåglar som han åt vid middagarna.¹⁵⁵ Columella betonar även, likt han gör med fiskar, hur fåglar ger ”dyrbara måltider” och ökar gårdens avkastning genom att de kan säljas.¹⁵⁶ Han anser även att påfåglar kan ”förgylla ensamheten på landet” och deras vackra utseende även förnöjer besökare, en attityd som instämmer med den visuella betydelse som tillskrivs djuren enligt Fögen.¹⁵⁷

Citaten gör det klart att fåglar representerade flera olika sorters kapital för ägarna. Som ekonomiskt kapital kunde de ge intäkter åt ägaren genom att säljas. Referensen till ”dyrbara måltider” betonar fågelns, och i längden, voljärens roll i att erhålla socialt kapital, då resursen användes för att visa upp iögonfallande konsumtion inför andra medlemmar av eliten, vilket även Beerden identifierat som viktigt för den romerska eliten.¹⁵⁸ Fågelns mångfacetterade betydelse inom elitens konsumtionskultur kan därmed förklara varför det blev en populär form av statusuttryck. Eftersom djuret och den ekonomiska avkastning den genererar antas kunna bidra både direkt och indirekt till att erhålla mer socialt kapital anseddes fågeluppfoärdning vara ett viktigt investeringsobjekt för en elit som alltid behövde avväga mellan inkomster och social acceptans genom sin ekonomiska aktivitet.

Kritik mot överinvestering och lyx framförs av författarna kring fågeluppfoärdning, men Varro var själv delaktig i denna form av social uppvisning då han själv hade en matplats med inbyggda voljäer på en av sina gårdar, vilket han redogör för i detalj i sitt verk.¹⁵⁹ Varro använder därmed sitt verk som både moralisk kritik mot elitens konsumtionskultur och ett medel för att utmärka sig själv inom denna. När det kommer till Columella har Fögen identifierat att arbetsdjur som oxar värderades högre av författarna jämfört med djur som fåglar och fiskar.¹⁶⁰ Samtidigt är författarna medvetna om att båda tillförde värde till ägaren, dock genom olika funktioner. Fåglarnas värde låg inte i det ekonomiska värde de tillförde jordbruket utan intäkterna de levererar vid försäljning, samt den sociala prestige vid so

¹⁵⁴ Var 3.4.1.

¹⁵⁵ Var 3.4.3.

¹⁵⁶ Columella 8.1.1.

¹⁵⁷ Col 8.11.1; Fögen 2016, s. 344.

¹⁵⁸ Beerden 2018, s. 514.

¹⁵⁹ Varro 3.5.8.

¹⁶⁰ Fögen 2016, s. 325.

erhölls genom uppvisning. Författarna är därmed aktivt medverkande och medvetna om elitens intresse kring både finansiella intäkter och social uppvisning som viktiga i gårdens ekonomiska aktiviteter.

Författarna anser därför att fåglar och fiskar är främst värdefulla för att sälja eller visa upp, i motsats till till exempel oxar som både direkt medför nytta för odlingen och projicerar lantlighet. Alla tre djur är viktiga att ha på en gård enligt författarna, men en förmedlar en idealiserad lantlighet, medan de andra två kommersialism och statusjagande. Även om fåglar associeras med staden så appliceras inte de negativa associationerna med havet vilket görs på fiskar.

Författarna var även medvetna att de monetära intäkterna som kunde göras på fågeluppfoädnung var en av de drivande faktorerna till att medlemmar av eliten ville investera i dem. Varro beskriver voljären som liktydigt med vinst och menar att de driver till girighet.¹⁶¹ Den potentiella vinst som kunde göras från fågeluppfoädnung kunde verka som både motivation till medverkan och kritik mot elitens konsumtionskultur. Columella noterar att duvor under vad han kallar "Varros strängare tid" brukade säljas för tusen sestertier var, i jämförelse med hans egen tid då dessa går för fyra tusen sesteriter var.¹⁶² Columellas jämförelse mellan prisnivåerna visar inte endast på hur mycket eliten investerade i fåglar, utan även för att betona hur stort överflödet han uppfattar hans egen tid kommit till.

En annan användning av fåglar för en ägare var som en källa till gödsel. Varro menar att fågelgödsel är bäst då den är nyttig för åkern och kan även användas som foder åt oxar och svin för att feta till dem.¹⁶³ Även Cato och Columella klassificerar fågelgödsel som bäst.¹⁶⁴ Intresset för fågelgödsel reflekterar en vilja till självförsörjning på gården som betonades som viktigt både ekonomiskt och socialt av romarna, genom att använda djuren som ett medel till att öka odlingens och andra djurs avkastning.¹⁶⁵ Fögen menar att eliten ideellt ville att gården skulle vara självförsörjande då detta anseddes förbättra gårdens avkastning.¹⁶⁶ Idealet är även länkat med gårdens tolkning som en symbol för ägaren makt genom då en gård som var självförsörjande visade det på ägarens självständighet från andra och totala makt över flera domäner. Varro ger dock bevis på att detta ideal kunde vara svårt att förhålla sig till i

¹⁶¹ Var 3.4.1.

¹⁶² Col 8.8.10.

¹⁶³ Varro 1.38.2.

¹⁶⁴ Columella 2.14; Cato 36.

¹⁶⁵ Edwards 1993, s. 159.

¹⁶⁶ Fögen 2016, s. 236.

verkligheten, genom att han menar att det är billigare att hyra in burade fåglar, om man avtalat att få spillningen att stanna kvar på gården.¹⁶⁷ Fågelgödsel värderades därför främst för sitt ekonomiska värde av eliten då de klart var villiga att investera sitt ekonomiska kapital för att få ut en mer produktiv odling. Att kunna producera fågelgödsel ska även tolkas som ett uttryck för ägarens rikedom då det klart var en dyr investering att göra eftersom man behövde konstant fodra de fåglar man inhyste. Att fåglarna inte anseddes bidra till gårdens ekonomiska aktivitet förstärkte istället deras användning som iögonfallande konsumtion, då en ägare visade upp sitt ekonomiska kapital genom att kunna inhysa fåglar på gården trots de höga kostnaderna involverade. Även om författarna är medvetna om konstaderna involverade i fågeluppfoädnings är det klart att vissa medlemmar av eliten investerade mycket för att kunna ha fåglar på sin gård. Det symboliska kapital som fåglarna gav värderades därför mer än behovet av att hålla nere gårdens kostnader, vilket även Fögen identifierat.¹⁶⁸

Det är värt att notera att Columella trots detta anser fågeluppfoädnings som mer acceptabelt än konsumtionen av importerade djur då han lägger till att han finner ”de som betalar mycket koppar och silver för att äga och hålla något vackert att roa sig med” lättare att förstå än de som ”i dryckenskap spyr upp fåglar från Ganges eller Egypten”.¹⁶⁹ Columella uttrycker en värdering av fåglars betydelse som visuell njutning över deras roll som exotiska rätter vid middagar. Han kritiserar även överdådet och slösaktigheten i elitens konsumtion genom att använda motivet av hur rätterna spys upp. Slösaktigheten och fokuset på importerad fisk funkar som ett sätt att värdera ett ideal av den kalkylerande investeraren över eliter som endast jagar status genom iögonfallande konsumtion. Det fanns alltså en konflikt mellan intresset att visa upp exotiska djur och idealet kring självförsörjning och enkelhet.

Importerade varor associerades med korrupktion och handel genom att man förde kontakt med andra kulturer och enligt Beerden var konsumtionen av lokala djur ett sätt att förhålla sig till detta.¹⁷⁰ Påfåglar visar dock på att drivet att visa upp exotism förblev en viktig aspekt av elitens konsumtionskultur, dock omvandlat till en acceptabel form genom att man höll dessa på den egna gården.

Moraliseringarna fungerar som effektiva argumentationer eftersom de vilar på en internaliserad habitus av aktörerna i enlighet med Bourdieu och Edwards.¹⁷¹ Hänvisningar till

¹⁶⁷ Varro 1.38.2.

¹⁶⁸ Fögen 2016, s. 344.

¹⁶⁹ Columella 8.8.10.

¹⁷⁰ Berdeen 2018, s. 515; Edwards 1993, s. 147.

¹⁷¹ Gartman 2013, s. 33; Edwards 1993, s. 4.

mos maiorum och kategorisering av en aktivitet som naturlig eller onaturlig är återkommande motiv baserade på redan etablerade kulturella värderingar, på vilka författarna kan bygga sina argumentationer för att måla upp aktiviteten som osmaklig och samtidigt framstå själva som äkta romare. Habitus uttrycks genom att alla aktörer förutsätter olika former av iögonfallande konsumtion kring fåglar som viktiga för elitens sociala identitet. Både självständighet och kontroll värderades tydligt av eliten, men hur dessa skulle förhålla sig till varandra var öppet för omvärderande.

Verken är därför produkter av två kamper, den som är uttalad i texterna genom de moraliseringar kring ekonomisk aktivitet som förs, men samtidigt författarnas kamp att associera sig själva med idealet av en bildad och lantlig romersk aristokrat. Columella och Varro vill vara relevanta för sin publik genom att redogöra för olika former av social uppvisning och ekonomisk aktivitet, men samtidigt presentera sig själva som socialt prominenta och män i förhållning till traditionella värderingar. Diederich har rätt i att författarna var väl medvetna om att de själva inte levde upp till idealet som presenteras i verken och moraliseringarna är redskap för social reglering i enlighet med Edwards och Bourdieus tolkning av en etablerad habitus inom eliten.¹⁷² Idealet kunde användas av medlemmar för att forma gruppens parametrar, men aldrig för att undergräva den verkliga ojämlikheten mellan eliten och resten av samhället. Specifika uttryck av idealet kring vilka djur som värderas högre skiftar men förblir alltid onåbart av lägre klasser då den förutsätter tillgång till en stor mängd ekonomiskt kapital, och leder därför till att den romerska eliten förblir distinkta från resten av samhället både ekonomiskt och kulturellt.¹⁷³

Som hittills etablerats var vinstintresset kring fågeluppfoädnng nära länkat med sociala konventioner kring ekonomisk aktivitet på gården. Fågeluppfoädnng fungerade inte endast en inkomstkälla, utan en statusmarkör gentemot andra medlemmar av eliten, men det fanns mer och mindre accepterade arter man kunde föda upp. Columella uttrycker till exempel en mer accepterande förhållning till hönsuppfoädnng genom att presentera den som en mer väletablerad aktivitet på gården jämfört med påfåglar.¹⁷⁴ Varro anknyter hönsen till en tidigare era i Roms historia, och får därmed även representera förfädernas enkla levnadsätt jämfört med påfågeln som enligt honom endast först hållas under hans egen tid.¹⁷⁵ Han menar även

¹⁷² Diederich 2007, s. 288, 403.

¹⁷³ Gartman 2013, s. 9.

¹⁷⁴ Columella 8.11.1, 8.2.1.

¹⁷⁵ Varro 3.3.5, 3.6.1.

att förfädernas ”enkla” fågelhantering under senare tid ersatts med dedikerade byggnader åt fågelhantering genom voljärens ökade popularitet, vars tak nu täcker större ytor än man förr hade på en hel gård.¹⁷⁶ Vissa typer av fåglar, som höns, tycktes därmed förmedla jordbrukets enkla och jordnära natur, och var därmed viktiga inslag för att försäkra andra om att man höll sig enligt rätt ideal. Varros klagan tyder på det typiska sättet de använder *mos maiorum* för att kritiserar elitens konsumtionskultur genom att konstruera en kontrast mellan en idealiserad dåtid och en korruperad nutid.¹⁷⁷ Specifikt är det voljärens storlek som får stå som symbol för elitens överinvestering i likhet med andra moraliseringar som oftast riktade sig mot byggnaders storlek och utsmyckning.¹⁷⁸ Motivet uttrycks i detta fall genom symboliken i att den yta som nu tas upp av voljäreerna täcker den som förfäderna ägnade åt jordbruket, och därmed så har värderandet av odlingen även avtagit. Den romerska elitens konsumtionskultur var därmed diversifierad och rangordnad på samma sätt som Bannon identifierar i sin analys av fiskodling, där ett flertal olika fåglar fanns som investeringsobjekt, men ett fåtal värderades högre inom elitens ideal.¹⁷⁹

Ett annat sätt som den sociala betydelsen av gårdens ekonomiska aktivitet avspeglas är genom hänvisningar till fågeluppfödning hos andra personer. Varro refererar konstant till vilka aktiviteter andra jordägare ägnar sig åt, samt ger siffror på hur mycket de tjänar från dessa aktiviteter. Han hänvisar till exempel till en familjemedlem som enligt honom hade voljärer med femtusen kramsfåglar och givit henne sextiotusen sestertier i inkomst under ett år.¹⁸⁰ Genom sina exempel ger Varro en inblick i den sociala kultur som påverkade elitens investeringar, där man alltid var vaksam över andra gårdars utformning och fungerade som exempel att följa i sina egna investeringar.

Fågeluppfödning var även länkat till elitens offentliga uppvisningar då hoppet om att göra vinst delvis byggde på förmågan att kunna sälja fåglarna vid offentliga fester och spel. Varro skriver om den som har femtusen kramsfåglar att om ”det blir gille och triumftåg, så kan du strax låna ut sextiotusen sestertier till god ränta”.¹⁸¹ Han menar dock att man inte behöver var orolig för att förlora på en sådan investering, då det händer ofta med dagens seder, att det festas inför stadssportarna på grund av vad han kallar överdåd.¹⁸² Varros inställning till elitens

¹⁷⁶ Var 3.3.6–3.3.7.

¹⁷⁷ Edwards 1993, s. 9.

¹⁷⁸ Edwards 1993, s. 137.

¹⁷⁹ Bannon 2014, s. 182; Gartman 2013, s. 7.

¹⁸⁰ Varro 3.2.15.

¹⁸¹ Varro 3.5.8.

¹⁸² Varro 3.2.16.

konsumtionskultur verkar vara både avfärdande men samtidigt opportunistisk då författarna inte ser ut att ha något problem med att klaga på deras tids överdåd men samtidigt vara öppna med att försöka tjäna på andras påstådda omoral. Den ideelle jordbrukaren ska därför vara sparsam men vinstinriktad, vilket även kan ses i Columella då han menar att hans tids lyx gjort priset på trastar till vardagspriser, varpå inte ens en lantbrukare föraktar en sådan inkomstkälla.¹⁸³

Den främsta användningen av fåglarna för att stärka sitt sociala kapital var att visa upp dessa som maträtter vid middagar. Att feta till djuren var av speciellt intresse för ägarna vilket kan ses genom Varros påpekande att fågelgödsel kan användas för att feta till oxar och svin.¹⁸⁴ Columella har ett starkt intresse för att läsaren ska veta hur man göder sina fåglar på rätt sätt, och ämnet tas upp i lika stor detalj som andra tekniska aspekter av jordbruket.¹⁸⁵ Han menar till och med att det är vanligt att reservera de allra största fåglarna till ståtligare gästbud, för att på så sätt få en värdigare utdelning för sin möda och insats.¹⁸⁶ Columellas betoning av kunskap i sitt verk ska därför tolkas i relation till betoningen av idealet av lantbrukaren som en god investerare av sitt ekonomiska kapital för att erhålla socialt kapital.¹⁸⁷ Att verken påverkas av deras sociala kontext framgår genom att en lantbrukare inte endast anses behöva teknisk kunskap kring gårdens praktiska verksamhet, utan även hur man ska socialt utmärka sig inför andra. Aktörernas kamp ska sättas in i Bourdieus ramverk då den klart är en mycket ojämlig konsumtionskur eftersom det främst är eliten som innehaver det ekonomiska kapital som behövs för att utforma den.¹⁸⁸ Dock så är det klart att viljan och möjligheten att spendera inte anseddes vara det enda som behövdes, utan aktören behövde även spendera på rätt sätt i enlighet med sociala konventioner för att accepteras.

Individens tillskrivs en roll som inspiration till gott föredöme framkommer genom alla tre författarnas verk. Varro menar till exempel att en viss Quintus Horatius skulle varit den som populariserat konsumtionen av påfåglar, genom att ha serverat dem som måltid vid sitt tillträde som *augur* (präst).¹⁸⁹ Enligt Varro kom detta att berömmas mer av de som var inställda på lyx än av stränga och goda människor, varav andra följde hans exempel och

¹⁸³ Columella 8.10.6.

¹⁸⁴ Beerden 2018, s. 516; Varro 1.38.2.

¹⁸⁵ Columella 8.12.

¹⁸⁶ Columella 8.7.5.

¹⁸⁷ Columella 1.pf11.

¹⁸⁸ Gartman 2013, s. 9.

¹⁸⁹ Varro 3.6.6.

priset på påfåglar ökade.¹⁹⁰ Citatet avspeglar kampen inom eliten kring hur man ska tolka användningen av påfåglar som iögonfallande konsumtion. Varro tillskriver en god moralisk karaktär på de som avstod från att konsumera påfåglar i motsats till de som hyllade konsumtionen. I enlighet med Bannons tolkning riktar sig dock Varros kritik mer på klassens omoral för att ha accepterat beteendet, och inte på främst individen som började med trenden.¹⁹¹ Kritik förs mot överdådet i elitens konsumtionskultur, men inte att Horatius skulle gjort något fel i att ha ”spelat spelet” genom att visa upp sig under sitt tillträde.

Familjefadern förväntades även vara en bra investerare vilket betonas genom Columellas exempel där han menar att man inte ska föda upp tuppar för fäktning då flera familjefäders egendom som satsats på hasardspel beslagtogs av en segerrik tupp.¹⁹² Han menar att han genom sitt verk vill skapa en intäkt åt en familjefader och inte för en fäktmästare av stridslystna fåglar.¹⁹³ Enligt Edwards var en av de viktigaste aspekterna av kritiken mot lyx att betandet reflekterade ett destruktivt beteende och avsaknad av självkontroll.¹⁹⁴ Att ägna sig åt tuppfäktning uppfattades riskfyllt och hotade att ruinera hela ens förmögenhet i motsats till elitens intresse för säkra investeringar. Columella förstärker förlöjligandet då han sätter förlusten av rikedom gentemot tuppen och inte motspelaren, vilket anspelar på en omvändning av naturliga roller mellan människan och djuret. I stället för att själv dominera djuret styrs nu familjefadern av tuppen och förlorar inte bara pengar utan även ära genom att bli kontrollerad av både sina impulser och sina djur.

På samma sätt som uppfödningen av vissa fåglar reflekterade bra jordbrukarsed, kunde man även misslyckas med att vara fågeluppfödare på det korrekta sättet, vilket det ovannämnda exemplet visar. Varros kategorisering av hönsuppfödning som en gammal ska inte endast utläsas som en förankring av aktiviteten som lantlig utan att det även avspeglar uppfödarens identitet då det visade att man förankrade sig i de rätta romerska värderingar av enkelhet som idealet av jordbrukaren representerade. Moraliseringen kring fågeluppfödning instämmer med Diederichs tolkning av jordbruksverken att de aktiviteter som verken förespråkar utgör en konstruerad ideologi kring jordbruket, där misslyckanden inte endast utmålas som tekniska utan även moraliska felsteg att leva upp till romerska ideal.¹⁹⁵ Användningen av moraliska

¹⁹⁰ Varro 3.6.6.

¹⁹¹ Bannon 2014, s. 177.

¹⁹² Columella 8.2.5.

¹⁹³ Columella 8.2.5.

¹⁹⁴ Edwards 1993, s. 176.

¹⁹⁵ Diederich 2007, s. 379.

argument var menade att inte bara nedvärdera synen på vissa sorters fågeluppfödning utan även individer som ägnade sig åt aktiviteten, och kan därför tolkas som uttryck av symboliskt våld av författarna för att etablera ett ideal som legitim.¹⁹⁶

Sammanfattning

Fågeluppfödning blev en populär investering för den romerska eliten eftersom de gav flera sorters kapital åt ägaren vilka är svåra att separera från varandra. Författarna väljer gång på gång att utläsa moraliska tolkningar utifrån den ekonomiska investeringen i fåglar, vilket ger intrycket av att dessa inte anseddes vara separata från varandra. Fåglarna kunde inte endast användas för att vinna ekonomiskt kapital genom att säljas vidare, utan kunde även konsumeras vid de middagarna som medlemmar av eliten ofta visade upp och erhöll symboliskt och socialt kapital genom. Även det ekonomiska kapitalet som kunde utvinnas genom fågeluppfödning byggde i hög grad på dess sociala användning vid triumfer och middagar. När det kommer till moralisering används argument kring lantlighet, *mos maiorum*, återhållsamhet och kontroll för att måla ut konsumtionskulturen kring fåglar som överdådig. Generellt tycks dock idén av fågeluppfödning inte vara lika kontroversiellt som fiskdammar, men författarna kritiserar fortfarande aspekter av elitens uppvisning.

Odling

Odlingen av grödor på gården var det främsta sättet för ägaren att få avkastning på sin investering och visade samtidigt upp ett förhållande till lantliga ideal. Genom verken försöker författarna inte endast etablera jordbruket som en investeringsmöjlighet, utan även som en livsstil som reflekterar de rätta värderingarna hos ägaren.

Författarna anser att odlingen är en bättre inkomstkälla för en medlem av eliten än andra delar av jordbruket. Enligt Columella är odlingen den enda inkomstkälla som anstår en fri och ädel man att öka familjens förmögenhet.¹⁹⁷ Speciellt anses odling bättre än boskapsskötsel, då både Varro och Columella kritiserar att mark som tidigare varit åker nu omvandlats till betesmarker eller timmerskog.¹⁹⁸ Varro anser även att boskap inte skapar det som förekommer på gården, endast drar upp det som planterats.¹⁹⁹ Den romerska eliten hade därmed flera olika möjligheter när det kom till vad de kunde använda gårdens åkrar till, men

¹⁹⁶ Gartman 2013, s. 1; Pierre Bourdieu. *Pascalian meditations*. Stanford university press: Stanford 2000, s. 164-205. Citerat i Gartman 2013, s. 8.

¹⁹⁷ Columella 1.pf10.

¹⁹⁸ Varro 2.pf1; Columella 3.3.1.

¹⁹⁹ Varro 2.pf1.

författarna vill att odling ska anses bättre än alternativen. Den hierarki som Fögen identifierar mellan djur appliceras därmed av författarna på hela gårdens ekonomiska aktivitet.

Vinet är det högst värderade grödan av författarna. Columella spenderar tre av hans åtta böcker till vinodling och ger detaljerade beskrivningar av odlingsteknik åt läsaren. Vin är även mycket framträdande i både Varro och Catos verk och anses vara den bästa investeringen över andra grödor.²⁰⁰ Anledningen till författarnas betoning på vinodling var främst ekonomiskt då vinet var en populär dryck och därmed ett av det bästa sättet för en jordbrukare att få avkastning från sina investeringar.²⁰¹ Gårdarna som författarna tar upp är storskaliga verksamheter på flera hundra plogland, och intresset låg därmed på att producera ett stort antal grödor som gav inkomst för ägaren genom att sälja dem vidare.²⁰² Varro antyder att vissa ägare till och med specialiserade sina gårdar åt några få grödor, vilket visar på ett värderande av avkastningen från gården.²⁰³ Ekonomiskt tänkande kring vinodling förekommer även genom att Varro menar att de finns de som anser att vinet äter upp för mycket av avkastningen genom kostnaden, och bör därför inte planteras.²⁰⁴ Det fanns därmed även eliter som värderade ner vinet på grund av dess ekonomiska kostnader. Columella menar att vin bör produceras till högsta kvalité, men om detta inte går bör man producera så mycket som möjligt, även om han menar att man ideellt vill uppnå båda.²⁰⁵ Intresset för kvalité kan utläsas som ett marknadstänk för att producera en konkurrenskraftig produkt, men kan även förklaras genom att vinet, speciellt bra vin, var en viktig del av den sociala uppvisning som skedde vid elitens middagar.²⁰⁶ Vinets betydelse för eliten var därmed tvåfaldig, delvis som ett sätt att generera ekonomiskt kapital, och delvis som symboliskt kapital som kunde visas upp vid sociala evenemang för att höja ens sociala status.

Odlingen värderas speciellt för sin säkerhet av författarna. Cato medger att det ibland kan vara fördelaktigt att söka inkomst genom handel eller lån, men att dessa inte är lika säkra eller hedersamma som jordbruket.²⁰⁷ Varro menar att den hälsosammare åkern är mer värdefull eftersom den ger en säker avkastning, och likställer en ohälsosam plats med att

²⁰⁰ Cato 1.7; Varro 1.8.

²⁰¹ Paulina Rytkönen. "Vinet i det romerska imperiet." I *Liv, lantbruk och livsmedel i Columellas värld: Tolv artiklar av nutida svenska forskare*. 535–553. Kungl. Skogs- och lantbruksakademien: Stockholm 2009.

²⁰² Cato 10–11, Varro 1.18.

²⁰³ Varro 3.16.10.

²⁰⁴ Varro 1.8.1.

²⁰⁵ Columella 3.2.5.

²⁰⁶ Rytkönen 2009, s. 552.

²⁰⁷ Cato pf1.

spela tärningspel med sitt liv och sin förmögenhet.²⁰⁸ Även Columella betonar säkerheten som jordbruket i jämförelse med sjöfart eller krigsföring.²⁰⁹ Flera kulturella motiv kan identifieras utifrån författarnas jämförelser. För det första målas jordbruket ut som mer naturligt då Columella menar att handeln går emot naturens ordning eftersom den transporterar landdjur över hav.²¹⁰ Catos kritik mot handel som osäker kan vara en referens till sjöhandel, vilket han själv investerade i, och hotet med att förlora sin investering genom olycka.²¹¹ Handel, speciellt den som fördes över havet associerades med kontakten med andra kulturer och var i motsättning till självförsörjning, vilket etableras som viktigt för en jordbrukarens identitet av författarna.²¹² Men motsättningen mellan hav och land ska även tolkas i kontexten av en liknande kulturell uppdelning mellan stad och gård. Staden var platsen där man inte kunde göra en inkomst genom odling, och invånarna behövde därför söka alternativa inkomstkällor. De eliter som jordbruksböckerna var skrivna för hade dock de ekonomiska medlen att investera i båda, men problemet var att inkomst erhållet från handel var kapital inte erhållet från odling, och projicerade därmed inte ett lantligt ideal.

Författarna anser att motsättningen gentemot staden är ett de främsta aspekterna som definierar lantbruket, trots att de var medvetna om att verkligheten såg annorlunda ut. Columella citerar den puniske författaren Mago som menade att ”den som skaffat sig en lantegendom, bör sälja huset i staden, så att han inte föredrar att ära sin hustru i staden framför den på landet.”²¹³ Citatet visar inte bara på en uppfattad polaritet mellan dessa två platser och vad de representerar, utan även ett värderande av landet över staden då Mago manar till att överge den ena för den andra. Men Columella lägger till att det inte är möjligt att leva upp till detta ideal eftersom de flesta lockas av en politisk karriär, och behöver därför ett hus nära staden.²¹⁴ Behovet av att erhålla makt och socialt kapital genom en politisk karriär gav fortfarande staden en viktig roll i elitens identitet, och kunde därmed inte ignoreras av författarna. Inkluderingen av Magos citat förklaras av Columella att det är av största vikt att ägaren närvarar ofta vid gården, då detta effektiviserar arbetet.²¹⁵ Gården som plats konstrueras därmed av författarna som den fysiska representationen av familjefaderns

²⁰⁸ Varro 1.4.2–1.4.3.

²⁰⁹ Columella 1.pf1.

²¹⁰ Columella 1.pf8.

²¹¹ Adams, 235. Citerad i Scheider (red.) 2012.

²¹² Edwards 1993, s. 147.

²¹³ Columella 1.1.18.

²¹⁴ Columella 1.1.19.

²¹⁵ Columella 1.1.18.

makt vilket måste aktivt befästas, då Varro anser att gårdsfolk som ger sig av till staden utan ägarens lov bör straffas.²¹⁶ Ägaren hade ekonomiska motiv till att hålla arbetare på gården så mycket som möjligt för att effektivisera arbetet, men det är klart att för författarna även ser på gården som en symbol för familjefaderns rätt till maktutövande. Vikten av att kontrollera denna plats kan utläsas genom associeringen som görs mellan staden och omoral. Columella klagar på tröga slavar som vant sig vid krogar, teatern, cirkus och tärningspel tar med sig fördärvet till gården.²¹⁷ Columella varnar även för att ha gård över havet, då ägarens frånvaro leder till att slaverna korrumpas.²¹⁸ Omoral är enligt författarna något som kan föras in på gården från utsidan och måste aktivt försvaras gentemot av ägaren. Motivet av kontroll appliceras därmed inte endast på relationen ägaren hade med djuren, utan även med arbetarna på gården. En bra ägare är den som behärskade djuren, människorna och sig själv.

Kritiken mot värderingen av stadshus fungerar även som ett sätt att betona lantgårdens roll som symboliskt kapital då gården och den lantliga identitet som den projicerade användes som en del av elitens sociala uppvisning. I alla tre verk är det klart, genom åtskilliga referenser till slavar och arbetare, att ägaren själv inte tänktes utföra något arbete på gården.²¹⁹ Rollen som jordbrukare var egentligen ett rollspel där visuella uttryck av lantlighet var viktigare än att verkligen förhålla sig till idealet. Att odling aktivt användes som del av elitens sociala uppvisning kan tydas från användningen av fruktladan, ett rum där gårdens frukter både förvarades och ställdes ut som symboliskt kapital inför besökare.²²⁰ Varro hyllar detta rum genom att likställa uppvisningen av frukterna likt den av tavlor, men kritiserar de som importerar frukt från Rom för att ställa ut i ladån.²²¹ Det fanns alltså en konflikt om hur dessa utställningar skulle värderas då Varros menar att de endast ska accepteras om den verkligen reflekterar gårdens självförsörjning. Användningen av frukt i social uppvisning kan liknas med användningen av voljärer vid middagsborden, och ska även associeras med motivet av att visa kontroll över naturen. Varro kontrasterar även konst gentemot frukten, vilket anspelar på motsättningen mellan lyx och enkelhet som ett populärt motiv i flera moraliseringar. Varro anser därmed att det är acceptabelt med iögonfallande konsumtion som ett sätt för eliten att urskilja sig, men endast om det uttrycks som en enkel lantlighet.

²¹⁶ Varro 1.16.5.

²¹⁷ Columella 1.8.1.

²¹⁸ Columella 1.1.20.

²¹⁹ Cato 144; Varro 1.13.2; Columella 1.6.3.

²²⁰ Varro 1.59.2.

²²¹ Varro 1.59.2.

För författarna är den visuella aspekten av odlingen viktigt. Enligt Varro blir en åker mer tilltalande genom odling, speciellt om vinträden och olivlundarna är regelbundet ordnade, vilket gör gården är både lättare att sälja och ger mer i slutpris.²²² Det är intressant att Varro betonar detta genom att mena att förfäderna hade en sämre avkastning och kvalitet på det vin de producerade eftersom de inte tog trädens ordning i aktning.²²³ Motivet av *mos maiorum* kunde därmed användas av författarna för att motivera läsaren till förbättring genom att måla upp förfäderna som sämre och därför är Diederichs tes att verken fungerade som ett sätt att introducera nya jordbrukstekniker är den bästa förklaringen till Varros användning av motivet i detta fall.²²⁴ Genom att använda *mos maiorum* för att mena att man kan överträffa förfäderna legitimerar Varro introduktionen av nya tekniker, men inom ramen av detta som ett medel att fortsätta förfädernas lantliga livsstil.

Motivet av lantlighet gentemot staden kan utläsas genom att en karaktär i Varros dialoger skryter att hans gård saknar verk av de grekiska mästarna, utan är i stället förskönad av jordbruksredskap.²²⁵ Detta kan tilläggas med Varros jämförelse mellan tavlor och frukter för att få en förståelse för hur författarna försöker konstruera gårdens odling som en form av iögonfallande konsumtion som kan visuellt visas upp. Fördelen av detta är att eliten kan fortsätta sin uppvisande konsumtionskultur, men samtidigt förhålla sig till idealet av enkla bönder vilket associerades med förfäderna. Motivet kan även ses genom att kritik förs mot en annan gård för att avsaknaden av lantliga kvalitéer gör att gården inte liknar den av hans förfäder.²²⁶

Enligt Varro var fördelen med förfädernas högre värdering av jordbruket att de inte behövde grekiska idrottsanläggningar i städerna och menar att en gård idag inte anses vara komplett utan grekiska inslag som fågelhus, fruktlador, idrottsplatser och pelargångar.²²⁷ Motivet som främst används av Varro är associationen som grekiska anläggningar har med lyx och lathet. Men Edwards ger en alternativ tolkning genom att betona att populariteten av stadsmässiga inslag på gården verkade som ett uttryck av ägarens makt, rikedom och självförsörjning från staden.²²⁸ Att medlemmar av eliten försöker visa upp kultur genom användning av grekiska anläggningar ska tolkas ett inslag av symboliskt kapital likt investeringar i fiskdammar och

²²² Varro 1.4.2.

²²³ Varro 1.7.2.

²²⁴ Diederich 2007, s. 402.

²²⁵ Varro 3.2.5.

²²⁶ Varro 3.2.6.

²²⁷ Varro 2.pf1.

²²⁸ Edwards 1993, s. 159.

dess förekomst på gårdarna visar även på hur vissa inom eliten värderade ett alternativt ideal genom att använda stadens symboler som iögonfallande konsumtion på gården.²²⁹ Det är klart att eliten inte är eniga om dessa uttryck ska accepteras eller inte, likt den kulturella kamp som Bourdieu menar förs för att etablera smak hos en samhällsgrupp.²³⁰ Som aktörer i fältet vill författarna att lantlighet och odlingen ska stå som det viktigaste idealet att leva upp.

Vinodlingens inriktning påverkades direkt av sociala trender. Trots att Cato vill framhålla sig som en traditionell romersk jordbrukare ger han instruktioner till att göra grekiskt vin två gånger i sitt verk, den andra gången för en gård placerad långt från havet, då havsvatten var en viktig ingrediens.²³¹ Medlemmar av eliten intresserade sig för recept på grekiskt vin eftersom behovet fanns av att följa marknadstrender och visa upp populära varor vid middagar. Även för gårdar placerade långt från havet, utan de geografiska möjligheterna att använda havsvatten, var ägaren intresserad av att följa trenden. Talande för elitens sociala kultur kring investeringar är att Columellas anser att inget vin bör planteras om det inte talats gott om.²³² Själva vinodlingen utmålas även som en del av social uppvisning genom att Columella betonar vikten av ett gott urval av vinstockar och liknar detta vid de som föder upp hästar för att vinna segrar i kapplöpning.²³³ Vinodlingen som ekonomisk aktivitet ska därmed utläsas som djupt integrerad i sociala trender och en del av elitens sociala uppvisning.

Då jordbrukstexterna antar att läsaren har de ekonomiska medlen att investera i stora jordägor ska moraliseringarna inte utläsas som främst riktade mot de som endast gjorde sin inkomst utifrån handel, utan som en intern reglering inom hela eliten.²³⁴ Fara var att elitens investeringar i alternativa inkomstkällor skulle omvända den etablerade sociala statusen mellan handel och odling, vilket kan tydas från Varros mening att i förfädernas tid var lantgården mer värderad än stadshuset, men idag är det motsatta regeln.²³⁵

Jordbruksböckernas existens visar att författarna antog att det fanns en publik som ville köpa in sig i jordbrukaridealet som verken förmedlar. Idealet författarna bygger upp är inte den av en självständig småbonde, utan en vinstsökande storjordbrukare och Cato måste ha insett

²²⁹ Varro 2.pf1.

²³⁰ Bourdieu 1977, s. 177-83. Citerat i Gartman 2013, s. 35.

²³¹ Cato 24, 105.

²³² Columella 3.2.31.

²³³ Columella 3.9.5.

²³⁴ Cato 10-11, Varro 1.18.

²³⁵ Varro 1.13.6.

hyckleriet i sin moralisering då han själv var involverad i både handel och lån.²³⁶ Catos motiv till att skriva *De agri cultura*, var ett försök att etablera rollen som odlare som en identitet för eliten, genom att positionera det urbana gentemot det lantliga som representationer av fel och rätt identitet, vilket även Diederich identifierat.²³⁷

Trots den negativa synen på staden är det klart författarna även insåg att staden gav en viktig marknad för gårdens produktion. Cato menar att en gård bör vara placerad nära både en vältrafikerad transportled och en stad nära havet.²³⁸ Även Columella menar att en gård bör vara placerad nära havet eller en flod, då man kan lättare transportera in och ut varor.²³⁹ I staden fanns även de redskap som behövdes på gården, även om det bör anmärkas att Varro rekommenderar att man själv producerar sina redskap.²⁴⁰ En ägare kunde därmed inte förväntas vara helt självförsörjande. Om man dessutom lägger till Columellas mening att ett hus i staden var viktigt för den politiska karriären är det klart att eliten behövde staden för att upprätthålla associationer med idealet genom tillgång även till det ekonomiska och sociala kapital som den medförde.

Författarna uttrycker även ett vinstmaximerande intresse genom odlingen. För att bevisa vinodlingens värde över andra odlingar ger Columella kalkyler för att vin ger större inkomster än andra odlingar.²⁴¹ En odlare behövde även vara smart när det kom till att utnyttja marknaden vilket visas genom att Varro rekommenderar att det som kan sparas, bör sparas för att sälja när priset är högt.²⁴² Vinodling var inte endast inriktat på att odla den mest populära sorten eftersom Columella menar att man bör sprida ut sina investeringar genom att odla flera olika sorters vin som säkerhet om vädret skulle slå fel.²⁴³ Investeringen drevs därför inte endast av sociala faktorer utan av praktiska som klimat och ekonomi eftersom att säkra sin investering var viktigare än att visa upp sig genom prestigevaror.

Författarna hänvisar även till *mos maiorum* när det kommer till att värdera gårdens utformning. Varro menar att egendomen ger rikare avkastning på grund av byggnaderna, om man bestämmer dessa utefter förfädernas noggranna tänkande än efter nutida lyx.²⁴⁴ Detta

²³⁶ Gloria Vivenza "Roman economic theory." 25-44. i Scheidel 2012; Adams i Scheidel 2012, s. 235; Diederich 2007, s. 288.

²³⁷ Diederich 2007, s. 275.

²³⁸ Cato 1.3.

²³⁹ Col 1.2.3.

²⁴⁰ Cato 135, Varro 1.22.1.

²⁴¹ Columella 3.3.1.

²⁴² Varro 1.69.1.

²⁴³ Columella 3.20.1.

²⁴⁴ Varro 1.13.6.

eftersom ”de förra gjorde en beräkning efter avkastningen och de senare efter otyglade njutningar”.²⁴⁵ Varros gestaltning av förfäderna som mer ekonomiskt inriktade anspelar på den etablerade synen av dessa som enkla bönder gentemot moderna romare vilka associerades med lyx av författarna.²⁴⁶ Varros hyllning av fruktladan ska förstås genom att kritiken riktas mot att moderna uttryck för lyx även representerar slösaktighet och avsaknaden av ett ekonomiskt tankesätt kring gården. Edwards menar var en vanlig kritik mot lyx var att fenomenet avspeglade avsaknad av självkontroll, och enkelhet reflekterade ett ekonomisk tänkande i förhållande till gårdens verksamhet som Varro förespråkade för.²⁴⁷

Men det fanns även sociala faktorer som spelade in till att en ägare ville effektivisera odlingen så mycket som möjligt. Columella anger en berättelse om en Papirius som hade två döttrar och behövde därmed ge bort en tredjedel av sin vingård som hemgift vid den första dotterns giftermål, och sedan hälften av resterande gård vid den andra dotterns giftermål.²⁴⁸ Denne lyckades enligt Columella trots detta få ut större avkastning genom god odlingsteknik från den resterande tredjedelen än vad han tidigare gjort från hela gården.²⁴⁹ Berättelsen om Papirius ger ett exempel på hur sociala konventioner, som giftermålet av två döttrar i hans fall, kunde hota ens investering. Att kunna utnyttja och effektivisera vad man hade till det yttersta var därför av vikt för odlaren för att överleva i rollen som en medlem av eliten.

Exemplet som Papirius ska förmedla handlar även om odlarens roll i att få ut det yttersta av sin investering. Ett förhållande mellan god karaktär och gott odlande byggs upp av författarna i sina verk. Varro menar att förfäderna ansåg att den som inte bryr sig om gårdens avkastning var galen och omhändertogs därför av familjen.²⁵⁰ En bra odlare utmärks däremot av måttlighet och kontroll vilket visas genom att Columella varnar för att man inte ska skaffa sig en lantgård som är större än ens medel tillåter och kritiserar de som äger ”hela provinser” men låter bli att resa runt dessa.²⁵¹ Man ska enligt Columella endast köpa så mycket mark som man kan till synes behärska, annars berövar man andra tillfälle att njuta av dessa.²⁵² Vad som är av vikt för författarna är att man inte har så mycket land som möjligt, utan väldisponerat land som förmedlar självbehärskning. Columella ramar även in moraliseringen

²⁴⁵ Varro 1.13.6.

²⁴⁶ Edwards 1993, s. 149.

²⁴⁷ Edwards 1993, s. 175.

²⁴⁸ Columella 4.3.6.

²⁴⁹ Columella 4.3.6.

²⁵⁰ Varro 1.2.8.

²⁵¹ Columella 1.3.8, 1.3.12.

²⁵² Columella 1.3.12.

som ett sätt att respektera andra medlemmar av eliten, genom att måla ut den som investerar för mycket som en som berövar deras njutning. Hyllningarna av den effektiva och småskaliga jordbrukaren är ett sätt att motverka hotet från de som kunde investera i större jordarealer genom att disponera deras överlägsna ekonomiska medel gentemot andra aktörer. Likheter kan därför dras med Bannons tolkning av fiskodlingen som ett hot genom dess betoning på ekonomiskt kapital över socialt kapital och att författarna även nedvärderar överinvestering i jordägande.²⁵³

Enligt Varro har nedvärderingen av självförsörjnings idealet gjort romarna lata och beroende av andra och han kritiserar den moderne jordbrukaren som ”importerar spannmål och rör händerna hellre på teatern eller cirkusen”.²⁵⁴ Värderandet ska därmed utläsas i enlighet med Bourdieus tolkning av att fel uttryck av rikedom målas upp som ett fel i aktörens karaktär, specifikt genom associationer med staden inom den romerska kontexten.²⁵⁵ Den moderne jordbrukarens värderande av lyx anses dålig eftersom den inte representerar den hårt arbetande bonden av Roms förfäder. Aktiviteter som teater och cirkusen utmålas som motsatsen till det hårda arbete som jordbrukaren ska sträva emot, och korrupperar därför dennes karaktär. Stadens konceptuella sammansättning av dessa staden och teatern förstärker den negativa bilden författarna bygger upp av båda platserna, och fungerar därmed som ett sätt att stärka idealiseringen av enkelt jordbruk som rätt ideal.

Sammanfattning

Vinodling anseddes inte endast vara den bästa grödan för att få avkastning på investeringen man gjorde, utan hade även en social innebörd genom dess popularitet som dryck i vardag och vid middagar. Ägaren gjorde en avvägning mellan typ, kvalité och kvantitet. Trots att ett ideal kring enkelhet förmedlas är det klart att författarna värderar en lantbrukares investeringsförmåga som viktigt för rollen. Författarna tillskriver rollen som odlare moraliska värderingar för att höja rollens status gentemot andra uttryck av iögonfallande konsumtion. Rollen som odlare representerar för författarna stabilitet, kontroll och en fortsättning av förfädernas enkla livsstil. Gården som plats konstrueras även som en representation över familjefaderns makt i samhället i kontrasterna med den yttre världen, speciellt staden, som får representera fördärv och ett korrupperande inflytande på karaktären.

²⁵³ Bannon 2014, s. 177.

²⁵⁴ Varro 2.pf1.

²⁵⁵ Bourdieu och Passeron 1977. Citerad i Gartman 2013, s. 8.

Slutsats

Hur avvägde den romerska elitens sin jordbruksverksamhet mellan ekonomiska och sociala faktorer?

Trots att författarna uttrycker ett intresse av att främst erhålla ekonomiskt kapital genom gårdens aktiviteter är det samtidigt klart att sociala konventioner påverkar gårdens ekonomiska inriktning. Investering i fiskar, fåglar och vin var delvis motiverade av de inkomster som ägaren kunde få, men ansågs även vara ett sätt att visa upp ägarens rikedom och status inför andra eliter. Den självförsörjning som betonas kan inte endast tolkas som ett sätt att sänka gårdens kostnader genom att producera så mycket som möjligt själv, utan även som ett ideal som demonstrerar familjefaderns makt och självständighet från andra. Trots författarnas moraliseringar hade den romerska eliten ändå en pragmatisk inställning när det kommer till gårdens ekonomiska aktivitet, vilket kan utläsas av att författarna utmålar staden som en omoralisk plats men samtidigt betonar dess ekonomiska och politiska värde för gården. Trots betoningen på enkel lantlighet förväntas en ägare vara en god entreprenör och investerare som kan få ut den största möjliga avkastningen från gården.

Författarna fokuserar inte endast på jordbrukets tekniska aspekter utan tillskriver konstant sociala värderingar på aktiviteterna. Trots att jordbruksböckerna redogör över ett antal olika aktiviteter framkommer det en tydlig rangordning där vissa aktiviteter, som fiskodling, framställs som icke acceptabel medan andra, som odling, idealiseras. Kritiken som förs mot saltvattensdammar i kontrast till sötvattensdammar antyder även på att författarna även rangordnar inom vissa aktiviteter. Värderandet av gårdens aktiviteter kan därmed anknytas till Bourdieus tes om hur samhällets konsumtionskultur är rangordnad genom att vissa uttryck tillskrivs mer socialt värde än andra.²⁵⁶ Värderandet är delvist baserat på ekonomiska faktorer som kostnad och potentiell avkastning. Avkastningen i sig själv värderas högt och anses vara en legitim anledning att investera i en aktivitet, men detta kunde delvis undansättas om investeringar gjordes för att visa upp rikedom genom iögonfallande konsumtion. Till exempel är författarna öppna med att fågeluppfödning kan värderas för den visuella njutning den ger ägaren och dennes besökare, och är därför legitimerar dess höga kostnader involverade i investering. Fögen har rätt i att vinstmotiv värderas mer än djurens känslor av författarna, men denna uppsats visar att författarna går längre genom sin moralisering då de uttrycker kritik mot de som tar för väl hand om djuren då dessa inte ska anses kontrollera ägaren, vilket exemplet med fiskdammar visar. Aktiviteter värderas inte bara genom längden på

²⁵⁶ Gartman 2013, s. 1,8.

redovisningarna, vilket Fögen identifierat, utan även genom att de placeras i senare delen av både Varros och Columellas verk.

Det är dock klart att författarnas syn på ekonomiska aktiviteter inte kan anses vara representativa för hela den romerska eliten, då förekomsten av kritik mot vissa aktiviteter antyder på att dessa var populära uttryck hos eliten. Den sociala kamp mellan medlemmar av eliten kring vilka sorters kapital som bör värderas inom deras konsumtionskultur vilket Bourdieu terroriserade om kan därmed tolkas ur jordbruksböckerna. Författarna lägger vikt på både erhållande av ekonomiskt kapital och hur detta kapital uttrycks genom disponering på den rätta sortens symboliska kapital. För en medlem av den romerska eliten var det därmed inte tillräckligt att endast vara rik, utan man förväntades aktivt uttrycka denna rikedom genom aktiv disponering på prestigevaror som visuellt visade upp ens sociala status.

I källmaterialet framkommer det även att det finns en tydlig social kultur i relation till elitens investeringar. Författarna hänvisar ofta till specifika individer när de redogör över potentiella investeringar och utläser deras karaktär genom den aktivitet dessa personer för på gårdarna. Författarna är medvetna om att deras läsarkrets ville följa sociala trender genom sina investeringar varav de redovisar för aktiviteter trots kritik mot dessa. Gården konstrueras inte endast som ett investeringsobjekt, utan även som ett ideal att förhålla sig till genom de aktiviteter som förs på gården vilket instämmer med Diederichs tolkning av verken.²⁵⁷ Gården som plats etableras inte bara genom en polarisering gentemot staden utan även med den yttre världen som genom ett fokus på familjefaderns självständighet och kontroll över gården. Jordbruket gav en förankring till idealet av den enkla småbonden för en elit av vinstsökande investerare, och gav dem en identitet utöver deras ekonomiska kapital.

För den romerska eliten finns det därmed två motstridiga ideal att förhålla sig till. Man förväntades disponera sitt ekonomiska kapital för att visa upp social status genom iögonfallande konsumtion men samtidigt förhålla sig till sociala konventioner angående ett enkelt lantligt levnadsätt som eliten ansedde utmärkte dem själva. Både avkastning och iögonfallande konsumtion var lika viktiga, eftersom det ekonomiska kapitalet endast kunde legitimeras genom iögonfallande konsumtion, vilket i sin tur berodde på tillgång till ekonomiskt kapital.

Hur värderade den romerska eliten uttryck av iögonfallande konsumtion på gården?

²⁵⁷ Diederich 2007, s. 2.

Målet med iögonfallande konsumtion var att erhålla socialt kapital genom acceptans och ära från andra medlemmar av eliten och gårdens aktiviteter fungerade som redskap för att utmärka sig inom eliten konsumtionskultur. Både odling och djurhållning var viktiga aktiviteter vilka gav eliten ett sätt att visa upp sin rikedom inför klassen. Till Beerdens analys kring djurens centrala roll i denna sociala uppvisning ska det tilläggas att själva gårdens utformning var sätt att projicera en enkel lantlighet, vilket avspeglas genom Varros idealisering av fruktladan.²⁵⁸

Iögonfallande konsumtion skulle främst kommunicera rikedom, kontroll och lantlighet men eliten hade skilda meningar kring vilket symboliskt kapital som skulle anses acceptabelt. Motsättningen mellan lokalt och importerat var till exempel ett viktigt motiv för eliten att förhålla sig till. Uppfödning av fåglar och fiskar var populärt eftersom det demonstrerade kontroll över ett exotiskt djur, men kunde även kritiseras för att det associerades med fördärv och kontakt med andra kulturer. Kritiken som författarna för mot elitens konsumtionskultur har även en ekonomisk dimension, då hotet av att förlora sitt ekonomiska kapital framkommer som viktigt för författarna. Tillgång till ekonomiskt kapital behövdes för att kunna uttrycka sig genom iögonfallande konsumtion, men författarna är medvetna om att konsumtionskulturen även hade en negativ sida genom de kostnader uppvisningen involverade. Samtidigt förs sällan kritik mot elitens disponerande av sitt ekonomiska kapital på iögonfallande konsumtion i sin helhet, utan endast specifika uttryck av detta. Därför är författarnas kritik endast ett sätt att omforma elitens konsumtionskultur till deras egen fördel genom att betona andra sorters kapital utöver det ekonomiska. Man kan därmed utläsa den romerska elitens habitus i enlighet med Bourdieus tolkning av konceptet som ett självreproducerande fenomen som förstärker elitens makt genom att skapa en konsumtionskultur som endast gynnar dem själva.²⁵⁹ Men det bör även poängteras att idealet som författarna målar upp inte endast urskiljer eliten genom lyx, utan även en konstruerad enkelhet som ska förmedla en förbindelse med förfädernas värderingar och levnadsätt vilket skiljer sig från Bourdieus tolkning av fenomenet.

Elitens iögonfallande konsumtion förhöll sig till ekonomiskt, socialt och symboliskt kapital som alla var viktiga komponenter i elitens konsumtionskultur. Trots författarnas betoning på vikten av att förhålla sig till ett ideal är det klart att ekonomiskt kapitalet var det enda redskap som verkligen urskilde eliten från resten av samhället, varav investering i iögonfallande

²⁵⁸ Beerden 2018, s. 516.

²⁵⁹ Bourdieu 1988, s. 783. Citerat i Gartman 2013, s. 37.

konsumtion förblev ett populärt medel för eliten att uttrycka sig. Författarna fokuserar främst sin kritik på specifika uttryck av det ekonomiska kapitalet genom iögonfallande konsumtion, eftersom egentlig kritik mot dess fundamentala roll inom elitens identitet skulle hota hela gruppen, inklusive dem själva.

Hur användes moralisering av författarna för att påverka elitens förhållning till iögonfallande konsumtion?

Författarnas användning av moraliseringar är en form av symboliskt våld som ett medel för att etablera en viss konsumtionskultur som rätt i enlighet med Bourdieus teori.²⁶⁰

Moraliseringarna utgörs av ett antal motiv vilka anspelar på etablerade kulturella värderingar. Ett av de främsta motiven för moraliseringarna är hänvisningar till *mos maiorum* vilket används för att konstruera en aktivitet som legitim genom att associera den med romersk tradition. Makt är även ett viktigt koncept för författarna och misslyckande att kunna ta hand om sin rikedom målas ut som en avsaknad av makt över sina egna impulser. Ägaren måste uppvisa makt över djur, gårdsfolket och sig själv för att anses vara en god familjefader och medlem av eliten. Det framkommer även att man inte bör överskrida naturliga eller finansiella gränser genom att vara måttlig i investering och bygge då författarna värderar investeringsvilja och ekonomisk kunskap hos eliten.

Moraliseringarna är ett sätt för författarna att konstruera en lantlig ideologi genom att måla upp en polaritet mellan levnadsätt, platser och aktiviteter vilka även anses avspegla karaktären hos personen i fråga. Även om Bannon och Diederich anser att författarna hotades av nyrika romare som använde fiskdammar för att etablera sig inom eliten, är det klart att författarna riktar sina moraliseringar gentemot hela elitens konsumtionskultur, likt Edwards tolkar romerska moraliseringar.²⁶¹ I kontrast till Bourdieus tes om elitens behov att utmärka sig gentemot lägre klasser var det viktigare för den romerska eliten att utmärka sig gentemot varandra.²⁶² Man behöver därför anpassa Bourdieus tes till en lokal historisk kontext, då elitens ideal kring utmärkelse inte behöver drivas av samma kulturella värderingar i alla samhällen och tider.

Författarna är inte särskilt konsekventa i sina moraliseringar då hänvisningar till *mos maiorum* används som både kritik mot investering i fiskdammar och legitimering för dess redogörelse av olika författare. Fiskdammar framställs som en aktivitet med lång tradition

²⁶⁰ Bourdieu och Passeron 1977, s. 1–4. Citerat i Gartman 2014, s. 36.

²⁶¹ Diederich 2007, s. 273; Bannon 2018, s. 177; Edwards 1993, s. 24.

²⁶² Gartman 2013, s. 1, 8.

och samtidigt som ett tecken på moderna fördärv. Moraliseringarna var därmed formbara till att passa författarnas behov beroende på situationen. Trots att moraliseringar har tidigare avfärdats som oviktiga av forskare är det klart att de har en central funktion inom författarnas verk till att forma läsarens förhållning till jordbruket och är det starkaste beviset för Diederichs tes att verken även är ideologiska manifest för elitens identitet.²⁶³ Det är dock svårt att säga hur moraliseringarna uppfattades av andra eliter, men att både Varro och Columella förde likande kritik ett århundrade efter varandra kan tyda på att de hade en minimal effekt. Jordbruksverken representerar alltså endast en del av den sociala kamp som eliten förde kring ekonomiska aktiviteter. Samtidigt förblev moraliseringarna ett bestående motiv inom jordbrukslitteraturen, vilket visar på att de inte sågs som oviktiga heller. Uttryck av iögonfallande konsumtion kunde alltid kritiseras som lyx då de var beroende av tillgången till stort ekonomiskt kapital och visuell uppvisning, men var samtidigt fundamentalt i elitens självidentitet varav det förblev ett bestående inslag i deras konsumtionskultur. Iögonfallande konsumtion fungerade därmed alltid som ett användbart motiv att kritisera medlemmar av eliten men samtidigt positionera sig själv som en individ som förhåller sig till de rätta värderingarna.

Denna studie har fördjupat förståelsen för den romerska elitens konsumtionskultur var djupt integrerad med sociala värderingar acceptans av andra. Den har även visat på hur ekonomiska investeringar kan tolkas som en avvägning mellan både finansiell och kulturell påverkan och har gett en djupare förståelse för hur individer förhöll sig till motsättningar mellan dessa. En romersk förhållning till ekonomisk aktivitet kan varken kategoriseras som ekonomiskt rationell eller helt subjektiv, utan formad av ett flertal olika faktorer som individen hade lite makt att förändra. Framtida studier kan försöka genomföra en liknande analys av ekonomiska och sociala faktorer på de verk som inte tagits med i denna uppsats, till exempel Palladius. Framtida forskning kan potentiellt även analysera om det finns liknande förhållningsätt till stadshus mellan en projicerad enkelhet, iögonfallande konsumtion och ekonomiska avväganden.

²⁶³ Diederich 2007, s. 2.

Käll- och litteraturförteckning

Källmaterial

Cato. *De agri cultura*. Kungl. Skogs- och lantbruksakademien: Stockholm 2015.

Columella. *De re rustica*. Kungl. Skogs- och lantbruksakademien: Stockholm 2009.

Varro. *Res rustica*. Kungl. Skogs- och lantbruksakademien: Stockholm 2015.

Forskning

Bannon, Cynthia. "C. Sergius Orata and the rhetoric of fishponds." *The classical quarterly*. Vol. 64, Nr. 1, 2014: 174-182.

Beerden, Kim. "Moderation, refined luxury, or extravagance? Fattened animals and ancient Roman norms values." *Food, culture & society*. Vol. 21, Nr. 4, 2018: 505–520.

Fögen, Thorsten. "All creatures great and small: on the roles and functions of animals in Columellas *De re rustica*." *Hermes*. Vol. 144, nr. 3, 2016: 321-351.

Litteratur

Adams, Colin. "Transport." I *The Cambridge companion to the roman economy*, redigerad av Walter Scheidel (red.) 211-240. Cambridge university press: Cambridge 2012.

Bourdieu, Pierre. *Outline of a theory of practise*. MIT Press: Cambridge 1977.

Bourdieu, Pierre och Passeron, J.C. *Reproduction in education, society, and culture*. Sage: London 1977.

Bourdieu, Pierre. "vive la crise! For heterodoxy in social science." *Theory and society*. Vol. 17, 1989: 773-787.

Bourdieu, Pierre och Wacquant L.J.D. "*An invitation to reflexive sociology*." University of Chicago press: Chicago 1992.

Bourdieu, Pierre. *Pascalian meditations*. Stanford university press: Stanford 2000.

Bourdieu, Pierre. *The social structures of the economy*. Polity Press: Cambridge 2005.

Daloz, Jean-Pascal. *The sociology of elite distinction: From theoretical to comparative perspectives*. Palgrave Macmillan: Basingstoke 2010.

Diederich, Silke. *Römische Agrarhandbücher zwischen Fachwissenschaft, Literatur und Ideologie*. Walter de Gruyter: Berlin 2007.

Edwards, Catharine. *The politics of immorality in ancient Rome*. Cambridge university press: Cambridge 1993.

Gartman, David. *Culture, class, and critical theory: Between Bourdieu and the Frankfurt school*. Routledge: New York 2013.

Hammar, Isak. *Making enemies: The logic of immorality in Ciceronian oratory*. Diss., Lunds universitet, 2015.

Hedberg, Sten. "Den klassiska latinska lantbrukslitteraturen." I *Liv, lantbruk och livsmedel i Catos och Varros värld: tolv artiklar av nutida svenska forskare*, redigerad av Örjan Wikander och Sten Hedberg (red.), 265–294. Livonia print: Riga 2015.

Hopkins, Keith. *Conquerors and slaves*. Cambridge university press: Cambridge 1978.

Kron, Geoffrey. "Food production." I *The Cambridge companion to the roman economy*, redigerad av Walter Scheidel (red.) 156-174. Cambridge university press: Cambridge 2012.

Manning, J.G. och Morris, Ian. "The economic sociology of the ancient Mediterranean world." I *The handbook of economic sociology*, redigerad av Niel J. Smelser och Richard Swedberg (red.), 131-159. Princeton university press: Princeton, 2005.

Myrdal, Janken. "Lantbrukslitteratur I Eurasien cirka 200 f.Kr till 1500 e.Kr." I *Liv, lantbruk och livsmedel i Catos och Varros värld: tolv artiklar av nutida svenska forskare*, redigerad av Örjan Wikander och Sten Hedberg (red.), 231–264. Livonia print: Riga 2015.

Parslow, Christopher. "Review." *American journal of archaeology*. Vol. 102, nr. 3, 1998: 638–639.

Rytkönen, Paulina. "Vinnet i det romerska imperiet." I *Liv, lantbruk och livsmedel i Columellas värld: Tolv artiklar av nutida svenska forskare*. 535–553. Kungl. Skogs- och lantbruksakademien: Stockholm 2009.

Swartz, David L. "Metaprinciples for sociological research." I *Bourdieu and historical analysis*, redigerad av Philip S. Gorski (red.). Duke university press: Duke 2013: 19-35.

Vivenza, Gloria. "Roman economic theory." 25-44. I *The Cambridge companion to the roman economy*, redigerad av Walter Scheidel (red.) 156-174. Cambridge university press: Cambridge 2012.

White, K.D. *Roman farming*. The Camelot Press: London 1970.

White, K.D. "Review." *The journal of roman studies*. vol 62, 1972.